

anarum, et penitudinis, et effliciorum repleta sunt omnia; et capita habere calvum, que prius Nazareorum decorata cesarie comam Domino nutriebant. Tunc primogenitus Filius Dei populum Israel, qui in unigenitum et vere Filium Dei miserat manum, eterno luctui traditus est. Nunc ergo illis habentibus tenebras qui repulerant solem iustitie, nos qui sedebamus in tenebris et in umbra mortis, vidimus lucem magnam, et illorum universa festivitas ad Ecclesie translata est mysteria. » Et post pauca: « Illi dormierant in meretricis Synagoge genibus, et diabolo tondeute derasi, virtutem capitis perdidierant, amittentes cum robore oculos, » instar Samsonis. Et inferius: « Ablata est ab eis lex, et Propheta aeterno conficere silentio; moventur a mari ad mare, et ab Oceano Britannico usque ad Oceanum Atlanticum, id est ab Occidente ad Meridiem, et ab Aquilone usque ad Orientem toto orbe peregrini (et vagi) verbum Dei non valent invenire. » Et mox famem verbi Dei explicans: « Quibus, inquit, ingerimus famem esse predictam intelligentem spiritualis, in qua Christus cernitur, passio Domini et resurrectio reperitur. Circumvent orbem, et quaerunt verbum Domini, et non inveniunt; quia Verbum Domini negaverunt, quod factum est in manibus omnium Prophetarum, quod in principio apud Patrem erat, quod caro factum est, et habitavit in nobis. »

13. IN DIE ILLA DEFICIENT VIRGINES PULCHRE, ET ADOLESCENTES IN SITI. — *g. d.* Non tantum spiritualis, sed et corporalis famem et sitis eis obveniunt: hae enim tabescent virgines in nocte, aeque ac juvenes, ita ut, his onectis, nulla posteritatis sit spes, sed tota quasi gens intereat. Unde Chaldaeus vertit: *In illo tempore deliquim patietur castus Israel.* Ita Theodoretus, Albertus, Lyranus et Clarus.

Mystice S. Hieronymus: « Deficient, ait, virgines, quia verbum Domini non inveniunt. Ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesia, perire pudicitiam, castitatem mori, abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini, quod qui comedit, saginatus ejus cibo audivit per Salomonem: *Iustus comedens saturat animam suam, anime autem impiorum esurient.* » *Deverb. cap. xiii.*

14. QUI JURANT IN DELICTO SAMARIAE, *g. d.* Ideo

virgines, adolescentes et Israelite omnes punientur fame, siti et morte, quia adorant, colunt et jurant per vitulum aureum, quem Jeroboam erexit, et collocavit in Dan quasi deum Samariae eumque opponunt et anteposunt Dei Verbo.

Et vivit via Bersabee. — Nota Israelitis non tantum per vitulos suos in Bersabee erectos jurasse, sed etiam per viam qua ad eos ibitur in Bersabee, quasi haec sancta esset a sancto idolo, *g. d.* Ponticiter qui jurant per vitam viam, qua iter in Bersabee: non quod via haec viveret, sed vitam vel metaphorice, vel melonymicam intelligunt. Metaphoricam, *g. d.* Vitae, id est floreat, teratur et frequentetur jugiter via Bersabee. Sic enim ex adverso viae dicuntur mortuae, vel lagere, cum neglecta et deserta jacent, juxta illud Thea. cap. i, 4: « *Via Sion lugens, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem.* » (Melonymicam, *g. d.* Vivat vitulus aureus deus noster, ad quem ducit via tendens in Bersabee: vivat vitulus, cujus colendi causa tam longam inimus viam, ut a domo nostra eamus ad fines Israelis: ibi enim sita erat Bersabee. Ita Albertus et Lyranus. Jurant per hanc viam, quia in illa multa erant saecula et arae idolis erecta (eo quod illis in locis diu versatus fuisset Abraham patriarcha) que peregrinantes adibant. Id patet IV Reg. cap. xxiii, 8, ubi Josias dicitur contaminasse « excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes de Gabaa usque Bersabee. » Addit Vatablus significari hic idololatrarum studium, qui sacritatem constabant in longitudine itineris, ideoque ab uno termino Judae peregrinabantur usque ad alterum, puta a Dan usque in Bersabee, *g. d.* Vivit vigetque peregrinatio quae incipit a Bersabee, et desinit in Dan. In Dan enim et Bersabee quasi in duobus regni sui limitibus vitulos aureos collocavit Jeroboam, quasi tutelares Israelis deos. Arabibus vertit: *Jurant in indulgentia Samariae, et dicunt quod Dan est Deus tuus et Bersabee.* Vide hic insanam idololatrandi studium, quo non tantum idolo, vel templo, sed et via bene precantur, imo per illam quasi numen jurant.

CADENT (ob hanc idololatram), ET NON RESURGENT ULTRA, — *g. d.* Omnino et irremediabiliter corrumpent et peribunt. Ita contigit: non decem tribus, excreta Samaria, abducta in Assyrios: nunquam inde redierunt.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Amos Deum stantem super altare, et jubentem angelo ut, percusso cardine, illud coerat, ob avaritiam et scelera populi, quem se perquisiturum et perditurum asserit, etiamsi is se in caelo, abyso, vel inferno absconderet. Secundo, vers. 7, comparat Israelitas Aethiopibus, Syris et Palestinis, tam in culpa, quam in pena excidii et dispersionis. Tertio, vers. 11, se eos per Christum restauraturum pronuntiat, daturumque copiam frumentis et vini, adeo ut montes stillent dulcedinem (1).

1. Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percutite cardinem, et commoveantur superflinaria; avaritia enim in capite omnium, et novissimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis. Fugient, et non salvabitur ex eis qui fugerit. 2. Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet eos: et si ascenderint usque in caelum, inde detraham eos. 3. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: et si celaverint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, et mordebit eos. 4. Et si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, et occidet eos: et ponam oculos meos super eos in malum, et non in bonum. 5. Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescet: et lugebunt omnes habitantes in ea; et ascendet sicut rivus omnis, et defloret sicut rivus Aegypti. 6. Qui aedificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit: qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terrae, Dominus nomen ejus. 7. Numquid non tu filii Aethiopum vos estis mihi, filii Israel, ait Dominus? numquid non Israel ascendere feci de terra Aegypti: et Palestinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene? 8. Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, et conteram illud a facie terrae: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus. 9. Ecce enim mandabo ego, et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro: et non cadet lapillus super terram. 10. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit, et non veniet super nos malum. 11. In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit: et reaedificabo aperturas murorum ejus, et ea quae corruerant, instaurabo: et reaedificabo illud sicut in diebus antiquis. 12. Ut possideant reliquias Idumaeae, et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens haec. 13. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et comprehendet arator messorem, et calcator vine mittentem semen: et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt. 14. Et convertam captivitatem populi mei Israel: et aedificabunt civitates desertas, et inhabitabunt eas: et plantabunt vineas, et bibent vinum earum: et facient hortos, et comedent fructus eorum. 15. Et plantabo eos super humum suam: et non evellam eos ultra de terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

(1) Ista est tertia et ultima visio qua liber prophetarum Amos absolvitur.

Primo, sub signo percussiois columnarum templi, refert decretum de Israelitarum ruina et elate, nullo modo declinanda, 1: primo, ob Dei instantis ubique percussioem, quod probat enumeratio locorum, ad que fugi potest, 2-4; secundo, ob ejusdem summam in omnia potentiam, 5, 6.

Secundo, cum Israelita supra modum sibi placebant, et confidentia et securitate magna praediti, precabant se esse populum Deo charum, primo, ne existant se

apud Deum esse in aliquo pretio; non plures eos fore declarant, quam Aethiops, Palestinos, Syros, quibus non est concessa aeterna possessio terrae illis data, 7; secundo, addit tamen promissionem, si ex captivitate revertentur, peccatores et obdurnatos perdere decesserit, quia non revertentibus salvandi 8.

Tertio, pronuntiat futuram per Christum restauratioem et Ecclesiae, primo, suscitationem ac resurrectionem, 11; secundo, diffusionem in omnem terram, 12; tertio, unitatem et abundantiam donorum spiritualium in hac et altera vita, 13-15.

1. VIDI DOMINUM STANTEM SUPER ALTARE. — S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Hugo, Lyranus, Arias, Vatablus et Ribera censent Amos hic prophetare excidium duarum tribuum et templi Hierosolymitani per Chaldaeos. Probant, quia ejus restitutum, quae facta est per Esdram et Nehemiam, promittitur vers. 11. Favet Chaldaeus, qui non verbo tenus, sed paraphrasice ita verit: *Vidi gloriam Domini ascendentis a Cherub, qui mansit super altare; nisi populus domus Israel converteretur ad legem, extinguetur candelabrum, occidetur rex Josias, et destruetur domus Dei, puta templum, et dissipabuntur atria, et vasa domus sanctuarii in captivitate ibunt.*

Probabilius est quod censent Rufinus, Clarus et a Castro, Prophetam hic pergere prophetare contra decem tribus, ac consequenter hic praedicere excidium altaris et templi idololatrici, quod ipsa sibi exererant in Bethel. Probat *primo*, quia ad decem tribus proprie missus fuit Amos in Bethel, ut patet cap. vii, 13; *secundo*, quia cap. viii, egit contra decem tribus: ergo et hoc cap. ix nam nihil est quod significet eum divertere sermonem a decem tribus ad duas, imo eum continuare sermonem ad decem tribus, patet ex vers. 3, qui idem est cum vers. 8 cap. viii, *tertio*, quia vers. 8 et 9, ait se loqui de domo Jacob et Israel: sic autem post schisma Jeroboam vocantur decem tribus, non duae, praesertim quia addit: *Concutiam in omnibus gentibus domum Israel.* Hoc autem verum est de decem tribus, non de duabus. Decem enim traducte in Assyriam, Mediam et Persidem, inde per omnes gentes sparse sunt, teste Josepho: duae autem traductae in Babylonem, ibi manserunt, indeque post septuaginta annos sub Cyro reductae sunt in Judeam. Ad argumentum prioris sententiae respondebitur, vers. 11.

Queres, quomodo vidit haec Amos, an oculis corporis, an mentis? Corpoream fuisse visionem censent Albertus, Arias et Eusebius, lib. 1 *De Demonstrat.* cap. xviii, ac proinde censent angelum in corpore assumpto reipsa concussisse cardines templi, idque oculis corporeis vidisse Prophetam.

Verius est hanc visionem fuisse imaginariam, non corpoream, tum quia tales fuerunt communiter visiones Prophetarum; tum quia si visio haec spectat templum Hierosolymitanum, ut nulli volunt, non potuit haec oculis corporeis videre Amos, utpote qui longe ab eo aberat, aegrebatque in Bethel; tum quia non est verisimile Deum hic assumpsisse corpus humanum, in eoque visum ab Amos, praesertim cum id non fecerit Isaia cap. vi, 1, ubi visus fuit ab Isaia oculis mentis, non corporis, sedere in throno excelso; nec Ezechiel 1, 26, ubi visus fuit ab Ezechiele oculis pariter mentis insidere curru Cherubico. Sane si Deus voluisset videri oculis corporeis, id potius concessisset Isaiae et Ezechiel, quorum visiones

fuerunt augustissime, quam Amos prophete rusticano.

SUPER ALTARE, — vel thymiamatis, quod erat in Sancto sanctorum, ubi erant sedes et thronus Dei, ut vult Arias; vel holocaustorum, quod erat in atrio ante Sanctum, ut volunt Lyranus et Vatablus. Samaritae enim, emuli Judaeorum, templum simile Hierosolymitano, ac consequenter simile atrium, Sanctum et Sanctum sanctorum, atque similia altaria thymiamatis et holocaustorum in Samaria, Dan et Bethel exererunt. Porro de altari Bethel potius quam Dan aut Samariae hie agi, liquet ex eo quod in Bethel vaticinabatur Amos, utpote loco Samaritis sacratissimo, tum quod Jacob patriarcha in eodem sacrificasset, et vidisset Deum scalae innixum, ideoque locum vocasset Bethel, id est domus Dei; tum quod Jeroboam primus Israelis rex, schismatis et novae religionis auctor, in Bethel non tantum altare vitulis aureis dedicasset, sed et ipse sua manu isdem in eodem sacerdotis officio functus inensum adolevisset, ut patet III Reg. cap. xi, 33; tum quod Jacobi et Jeroboami gemelli et asseclae posterit eorum, reges Israelis, in Bethel sacrificantes, ibi quasi commune regni sui fanum statuissent; unde ab eis Bethel vocabatur, « sanctificatio regis, et domus regni, » ut dixi cap. vii, 18. In Bethel ergo, quasi in publico Israelis idolo, visus est Propheta Deus templo et altari illor insisteret, ac jubere illud excindi, una cum idololatris et idololatricis Israelis regno. Unde apposite visus est hic Deus stans, quasi instans operi, scilicet subversioni altaris et templi.

ET DIXIT (Dominus, vel prophete Amos, ut opinantur S. Hieronymus et Remigius, vel potius angelo sibi assistenti, quasi voluntatis et operis sui administro, ut censent idem S. Hieronymus, Remigius, Rufinus, Theodoretus et alii. Per angelos enim solet Deus ulcisci et plectere hostes suos. Angelo ergo dixit): PERCUTE CARDINEM, — scilicet templi, ut hac percussione symbolica et imaginaria menti Amos objecta, representes et significes quod Assyrii templum a cardine et ab imis fundamentis convulsuri et subversuri sint, una cum impio ejus cultu et cultoribus Israelitis. Ita S. Hieronymus, Emmanuel, Mariana, et alii jam citati. Unde Septuaginta vertunt: *Percute propitiatorum;* Arabicus Antiochenus: *Percute pavimentum;* Arabicus Alexandrinus: *Percute Rationale postificis;* Hebraeus est: *Percute הכפתור* *capitulum;* quod Tigurina vertit, *limen;* Pagninus et Vatablus, *superliminare,* scilicet portae templi. Proprie *capitulum* significat pomum (ut verit Syrus) et sphaerulam; et quia haec sculpti solebant in liminibus, hinc significat limen. Noster hic verit, « cardinem, » non limen, vel superliminare, quia ab eo distinguitur. Sequitur enim: « Et commoveatur superliminaria, » haec epim commoveri nequeunt, nisi commoto cardine aequae ac limine, cui superne quasi insistant. Cardio ergo dicitur *capitulum*, quia

habet figuram sphaerae, et quia sua vertebra legitur. Radix enim כפר *caphar* significat tegere, et plevare, opere. Jubet ergo Deus angelo, ut percussit hanc limen portae templi, quam cardinem liminis in quo ostiumolvebatur, id est aperiebatur et claudebatur, ut significet portam templi, ipsumque templum, ac ingredientes in illud percutiendos et subvertendos ab Assyriis. Cardio enim est basis et fulcrum rei quam sustinet: unde cardio dicitur quasi cor jamae, quo scilicet illa moveatur, ait Servius in illud *Aeneid.* 1:

Foribus ardo stridebat ahenia.

Hinc Romani coluerunt deam Cardineam, quae cardinibus praeeset. Ita Seneca in *Hippol.* Jovi ait: « Celerique polum cardine versas. » Verius S. Anna mater Samuelis, I Reg. cap. ii, 8: « Domini, ait, sunt cardines terrae. » Et Sapiens, *Proverb.* cap. viii, 26: « Adhuc terram non fecerat, et luminis, et cordines orbis terrae. » Porro in cardine notantur stridor et horror convulsi et ruentis templi, juxta illud Statii, *Thebaid.* 1:

Venti transversa frementes
Confligunt aeternae emoto a cardine vellunt.

Et Virgilius, *Aeneid.* VI:

Tum demum horrisso stridentem cardine sacrae
Pauante portae.

Ita in passione Christi terram universali terrae motu concussam, et e cardinibus fuisse convulsam censent Didymus in *Catena Graecorum* in *Job*, cap. ix, et alii. Pari modo multi censent totum orbem in die judicii concutiendum et e cardinibus convellendum, idque significare illis verbis Christi, *Matth.* cap. xxiv, 29: « Et virtutes caelorum commovebuntur. » Et *Job*, cap. ix, 6: « Qui commovet terram de loco suo, et columna ejus concutiuntur. » Vide dicta Apoc. cap. vi, in fine.

ET COMMOVEANTUR SUPERLIMINARIA. — Syrus, *Rama;* Hebraice ספיק *sippin*, quod David et ex eo Pagninus verit: *Et contremiscent postes;* Tigurina: *Et commoveantur postes, porta laterales, quos architecti vocant aetas.* Sed eodem redit sensus: concussio enim et convulsio limine et cardine ab angelo, necesse erat tam postes quam superliminaria, quae postibus incumbant, concuti et commoveri, imo ruere. Significatur enim hic ruina portae et templi. Unde Arabicus verit: *Commovebuntur portae extrinsecae.* Angelus enim tam valide quassavit cardines et portam, ut totus murus, ac consequenter totum templum illi incumbens ruere videretur. Arias et Eusebius, lib. I *De Demonstrat.* cap. xviii, censent haec realiter esse peracta, ac realem fuisse hunc terrae motum, esseque illum ejus meminit Amos cap. i, 1, ubi ex eo numerat et consignat annum suae prophetiae. Verum ex dictis liquet aliam fuisse hanc con-

clusionem ab illo terrae motu: ille enim fuit realis; haec vero fuit imaginaria.

AVARITIA (Syrus, *dolus*) IN CAPITIS OMNIUM. — Avaritiam exdidit templi, urbis et totius Israelis assignat avaritiam. Pro avaritia hebraice est בצעק *betsam*, id est avaritia eorum. Radix בצק *batsa* proprie significat ledere et vulnerare. Hebraei enim usuram et avaritiam vocant *vubas*: quia tanquam gladius hominem vulnerat, et ipsius sanguinem exsugit. Pari modo, usuram vocant *nesek*, id est morsum, quia mordet et ledit proximum: sicut Latini *farus* vocant quasi funis. Hinc *secundo*, Septuaginta Hebr. *betsam* accipientes non ut nomen, sed ut verbum, imperativi *kol*, vertunt: *Disseca in capita omnium.* *Disseca*, scilicet tum gladio hostili, tum frustis postum et superliminarium ex percussione angeli dissilientibus; unde alii legunt, *disjice*, q. d. *Dis-silia frusta postum disjice in capita eorum,* hincque ea disseca. Quocirca Tigurina verit: *Conversonum capitibus vulnus infigies;* Arias accipit ut nomen, sed pari modo verit: *Concisio eorum in capite unanum;* Tertio, Vatablus *betsam* accipientes ut verbum preteriti temporis, verit: *In frusta concidit eos* (nempe qui sunt) *in capite omnium,* id est qui praesunt aliis omnibus. Hoc pertinet ad sacerdotes et magistratus: hos enim concidet Deus, vel angelus vice Dei: loquitur enim Deus, vel angelus de se in tertia persona. Hinc Pagninus pro *betsam* legens in Benoni בצעק *betsam*, verit in prima persona: *In frusta concidam eos, in capite omnes ipsos.* Hic sensus priori subordinatur hoc modo, q. d. Quia ipsi sua avaritia, pula suis usuris et fraudibus, vulnerarunt et conciderunt pauperes, idcirco pariter ipsi vulnerabuntur et concidentur ab hostibus. Hinc alii verit: *Avaritia in capita omnium, scilicet recidit,* meritaque ab eis supplicia exiget: quae versio valde consonat cum verbis praecedentibus et sequentibus. Unde Arabicus verit: *Percute caput uniuscujusque, et reliqui eorum gladio interficientur.*

Porro avaritia dicitur esse « in capite omnium, » quia omnibus dominatur, omnes possidet: omnes enim caput, sensus, curasque omnes eo intendunt, ut iniquis lucris se dlient, juxta illud *Jerem.* cap. vi, 13: « A minore usque ad majorem omnes avaritiae student. » Avarus enim dicitur quasi avidus, quod immensas opes avat. Unde P. Nigridius apud Gellium, lib. X, cap. v: « Avarus, inquit, appellatur, qui avidus aris est; sed in ea copula, E, littera detrata est. » Item « locupletem ait dictum, qui pleraque loca, hoc est qui multas possessiones tenet. » Sic *Thren.* 1, 3, dicitur: « Facti sunt hostes ejus in capite, » id est hostes dominati sunt Hierosolyma. Avaritia ergo est « in capite, » non in calce; quia caput, id est phantasmam animumque occupat, itaque illi est infixata ut vix evelli possit; quia tenet arcem mentis, indeque quasi regina, imo quasi dea omnibus cogitationibus, sensibus, potentiis,

mentibus et acerbis imperat tanquam mancipiis, cogitque ea sibi servire, suum regnum propagare, lucra ubique captare, opes sine termino conseruare. Hinc rursus ipsa est « in capite, » id est, est capitalis, et quasi caput avari, illi per omnia dominans, sicut caput dominatur toti corpori. Quocirca S. Paulus avaritiam nuncupat idololorum servitutem, id est idololatricam, Epist. cap. v, 3. Avarus enim in mente gerit idolum quod adorat, scilicet pecuniam et Plutum. Hoc idolum est ipsi numen et deus, cui se subternit totumque se mancipat. Ita videmus avaros nil somnare, nil cogitare, nisi quod, nil tractare nisi lucra, nisi « affer, affer, » *Proverb.* cap. xxx, 15. Annus ergo avaritia est in capite avari? *Secundo*, Lyranus: Avaritia, ait, est in capite, id est in regibus, duobus et sacerdotibus populi. Quam enim hi dediti fuerint avaritie, patet tum ex Prophetis, tum ex Christo, *Matth.* cap. xv, 3, et cap. xxiii, 14 et 23, qui acriter eorum avaritiam incusant. Sic et modernos Judaeos quoslibet totos usuris et lucris intentos videmus. Porro sacerdotum avaritiam hic proprie taxari patet ex vers. 1: « Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percute cardinem. »

Notat fontem omnis mali, scilicet avaritiam, indeque manantes fraudes et dolos. Nam, ut ait Apollotus I *Timoth.* cap. vi, 10: « Radix omnium malorum est cupiditas. » Unde Sapiens, *Eccli.* cap. x, 9: « Avaro, inquit, nihil est ecclesiasticus. » Porro hæc avaritia a summis mandata ad infimos; perinde ut vitia principum et praelatorum manant ad subditos. Simili modo B. Petrus Damianus lib. II, epist. 2 ad S. B. E. *Cardinales*, et S. Bernardus, *De Consid.* ad Eugenium Pontif., et in *Declinationibus*, docent omnia mala Ecclesie provenire ex avaritia, hancque valde fovendi et augeri cupiditate Ecclesiasticorum et Praelatorum. Idque verum esse luce clarius vidi, dum agerem in provinciis transalpinis. Quis enim laicus credat Pastori ex Evangelio concionanti bona terrena esse contemnenda, et caelestia ambienda, si terrena ab eodem aliquo Praelatis ita appeti, tam studiose congeri et conservari cernat? Qua fronte Praelatus audebit suos hortari ad liberalitatem et eleemosynam, si ipse avarus suis opes recondat, et in pauperes sit immittis et immisericos? Quis non inhiat divitiis, praediis, officis congerendis; si Ecclesiasticos videat beneficiis, pensionibus, redditibus, domibus, praediis concervandis totos intendere? Clericus es, cur solem non in caelo, sed in terra quaeris? quo ore impudenter et mendaciter quotidie Deo, qui cor tuum avarum et terre inhians intueatur, dicis: « Dominus pars hereditatis meae, et calcei mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi? » Annon merito obicit laicus Ecclesiastico: Deus levitis voluit esse sors et hereditas, terram vero inter laicos, puta inter ceteras undecim tribus, distribuit. Nostra ergo est terra, tu caelum et Deum quere: nobis laboran-

dum est, ut opes comparemus, quibus nos, uxores, filios, filias, famulos et molles alamus; tu qui solus es, ejus Deus est sors, eaque sufficiens et liberalis, cur plura semper appetis? ut quid studes ditandis adeo nepotibus et cognatis ex patrimonio Christi? Itane res sacras Ecclesie adimis, easque laicis tibi propinquis, cumulis et infidelibus Domini dispensator impendis? « non hoc furtum, imo sacrilegium? » ait S. Bernardus. Saaxit olim S. Urbanus, Pontifex et martyr, anno Domini 233, qui S. Caecilium pluresque alios docuit, et animavit ad martyrium, ne bona Ecclesie in laicorum usus impendantur, idque sub gravi poena: « Quia, inquit, hæc bona sunt oblationes fidelium, pretia peccatorum, et patrimonium pauperum, » ut habetur cap. xvii. *Quest.* IV, cap. *Attendendum*. Idem sanxerunt alii Pontifices. Unde S. Hieronymus ad *Paucanichum*: « Pars, inquit, sacrilegi est, rem pauperum dare non pauperibus. » Res enim pauperum sunt res et bona Christi crucifixi. Quocirca omnes doctores censent esse peccatum mortale, si quis Ecclesiasticus opes, quas ex beneficio suo percipit, relinquat conatis laicis, isque eos loquelet. Cur ergo tu inmodice, ait Doctor sapiens, beneficia beneficiis accumulans, pensionibus pensionibus, itaque Ecclesiam ministris suis defraudas, ut paucos, eosque indignos habeat? quod patrimonium pauperum devoras, ut amicos ditēs? Ilane demens es, ut animam tuam propter amicos damnares, et æternis gehennæ incendiis addicere velis? stulte, hac nocte animam tuam demones repetent a te, et que parati ejus erunt? Amicos quos ditasti, te ex inferno non liberabunt: imo pro gratis sanas et maledictiones tibi in inferno rependent, quod eis per opes fueris causa luxus, scelorum, indeque damnationis ejusdem. Evigilate, Praelati, aperite oculos, Ecclesiastici. Ne vos amor stolidus cognatorum infatuat, ut sero gematis in æternum, deatiscque: Heu, quam lui fatuus, quam insensatus, qui non pro me, sed pro alio ditando, animam meam vendidi, occidi, perdidit! Heu me! nepotes mei, cognati mei traxerunt me ad tartara. « Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem pro anima sua. » Deo nemo fucum suis rationibus efficit. Quo major es, eo raajus das scandalum: quo potentior, eo potentius tormenta patieris: quia hereditate possedisti sanctorum Dei; imo fecisti ut gentes, ut laici venirent in hereditatem ejus; et hereditate possiderent sanctorum ejus: ideoque tam catholicos, quam hereticos, a fide et salute avertisti, eosque sanctum Christi et Ecclesie ejus christianæ nomen blasphemare fecisti. Aspice ex alto sponsam tuam, o Christe! maanham hanc e veste ejus, imo tua, emunda. Utinam vel sanguine meo illam eluas! Quam libens occumbam, ut ipsa suo mitiori et decori celesti restitatur! Mitte e collis angelum qui rorsum percutiat cardines templi. Mitte novum Jeremiam qui

horum fuitonct illud cap. vi, 12: « Extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad majorem omnes student avaritie: et a Propheta usque ad sacerdotum, cuncti faciunt dolum. »

Moraliter de avaritia.

Moraliter, discite quantum malum sit avaritia, que, cum omnibus dominetur, omnes vulnerat, atque tam anime avari, quam corpori proximi lesivale soepe vulnus infligit. Narrat Sabellicus, lib. VII, *Emende* ix, Caliphum Mahometanorum pontificem, inter auri acervos volutatam fame interisse. Cum enim Halao Tartarorum regis frater occupasset Babylonem, omnemque populum trucidasset, Caliphas, qui maanum thesaurum congregasset, comprehensus, cumulo auri sui impositus, et per multos dies aservatus, inedia, vel sane pretiosa fame consumptus est. Sic et C. Calizulam pecunie avidissimum, inter immensos auroreum thesaurorum volutari solitum scribit Suetonius in ejus Vita, cap. xlii, qui is non diu gavissus, paulo post miserabili nece occubuit. Avaritie symbolum est serpens græce dictus *dipsas*, quod inextinguibilem situm morsu suo exciit. *Dipsas*, ait Lucianus lib. *De Dipsade*, est serpens non adeo magnus, viperæ similis, violento icu, veneno crasso, qui dolores inducit intolerabiles. Ardore enim immittit inextinguibiles, et putredines, ac totum corpus adurit incendio. Insperat qui ab illa icu fuerint, clamant perinde atque illi qui in ignem conjeiti sunt: quo plus bibunt, eo plus sitiunt; nec sitim exsiniere, etiamsi tetum Nilum aut Danubium epotandam prorsuleris. Ita et Elianus lib. VI *De Animal.* cap. li. *Dipsas* est avaritia, que inexplebili opum siti, æque ac curis, doloribus, periculis et caedibus avaros incendit. Nam

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

« Multo concitior est avaritia in magna opum conge-tu colloctata, ut flamme infinito acrior vis est, quo ex majore incendio emicuit, » ait Seneca, lib. II *De Benefic.* cap. xxvii. Tales fuerunt *Æneases*, qui ex oraculo per-uadebant fore ut patria e terram amitterent, si particulam aliquam largirentur, ut ait Plutarchus in *Quest. Græcorum.* cap. xiv. Et illi de quibus Arnobius, lib. II *Contra Gentes*: « Exereat, ait, avidum atque injustissimum fœnus, et e miserorum sanguine supputandi se augent insania: millibus possessionum semper producent fines, et quamvis provincias totas rus faciant unum, pro arbore una, pro sulco forum litibus terunt: cum amicis, fratribus inexplabiles suscipiunt simulates. » Vere Cyprianus, epist. 2: « Nec intelligit miser avarus, inquit, speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, possideri magis, quam possidere divitias atque opes. O detestabilis cæcitas mentium, et cupiditatis insana profunda caligo! cum exonerare se possit et levare ponderibus, pergit magis

fortunis auctantibus incubare, pergit cumulis pertinaciter adhaerere. »

Quocirca Patres omnes acriter avaritiam et avaros insocantur, ac imprimis S. Augustinus, cuius hæc de ea sunt axiomata. *Primum*: Avaritia duriora jubet quam Christus. « Quid vis, inquit, in *Psalm.* xii, 8, ab avaritia possideri? dura jubet, levia jubeo: onus ejus grave, sarcina mea levis est. Jubet avaritia ut mare traiecas, et obtemperas. Jubet ut ventis procellis committas. Jubeo ego ut ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, et strenuus es ad trans-eundum mare; quia avaritia impetrat servis; quia Deus jubet, odisti. » *Secundum*, in *Psalm.* xxxi, conc. 3: « Bivoc avaro, quare invocas Deum, ut det tibi lucrum. Inerum ergo invocas, non Deum. Ministrum lucri tibi facis Deum. Vituit tibi Deus. Deus si ad te veniat sine auro et argento, non vis illum. Quid ergo tibi de his que fecit Deus sufficit, cui Deus ipse non sufficit? » *Tertium*, in *Psalm.* xxxvii: « Vide, o avarum, ne forte dum colligis, colligaris; ne forte cum vis esse predo minoris, sis preda majoris. Non enim scitis te esse in ma-fi, nec cernis minoris pisces a majoribus devorari. Die mihi, thesauri zas, cui congregabis ea? Dicitur es: Filis meis servo. Hæc est vox pietatis, excusatio iniquitatis. Servas transiturus transiturum, imo vero transiens transeuntibus. Scis cum possessurum qui servas, aut si nondum natus est, quis nasciturum? Servas filius, incertum est an futurus, a possessuris: nec reponis thesaurum ubi reponendus est: The-saurizate volis thesaurum in caelo. » *Quartum*, in *Psalm.* cxxxvii: « Avaris etiam ipsa fecunditas (filiorum que ceteris felicio est) molestata est. Timent enim ne pauperes relinquatur, qui nulli nasci poterant. » *Quintum*, Auctor *serm. ad Fratres in eremo*, qui exlat I. X S. Augustini, *serm.* 48: « O homo, ait, an ignoras quod radix omnium malorum avaritia est, et servitus idololatricæ, mater usura, genitrix simonie, fomes culpa, æterna pœna via, nutritrix gehennæ? O avaritia, abyssus insatiabilis! Omnia in homine senescunt vitia, sola avaritia juvenescit. » Deinde subdit, quam fatuum sit filius vel nepotibus thesaurizare, qui eos in morte deserunt: « O admirabilis infidelitas! ecce maritus dilectus ab uxore dilecta relinquitur, filius a matre proficitur, et pater a filius, et filii a patre sub terra reconduantur. Solus ille dimittitur, et quilibet ad propria revertitur, et cito oblivioni traditus tanquam mortuus a corde. » Et sub finem: « Memorare novissima tua, quia conceptus es in culpa, natus in pœna, vivens in miseria, et necessario morieris in angustia. » *Sextum*, lib. *De Conflictu virtutum et vitiorum*, cap. xvi: « Avaritie morbus nunquam melius compescitur, nisi cum dies motus sine fine mediatur, cum qualis post medicum in sepulcro futurus sit homo considerat. Hoc certe fixum manebat in illius (S. Job cap. xv) corde qui

dicebat: Homo putredo, et filius hominis vermis. Nudus egressus sum de utero matris meae, et nudus revertar illuc. » Et Apostolus: « Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus. » *Septimo, lib. De Salutar. document. xxx:* « Avarus vir inferno est similis. Infernus enim quantoscumque devoraverit, nunquam dicit: Satis est; sic elsi omnes thesauri confluerunt in avarum, nunquam satiabitur. »

S. Ambrosii *lib. de avaritia axiomata sunt. Primum, lib. in Levitic. sub finem:* « Est erugo mentis, cum secularium sordibus cupiditatum religiose acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidia. » *Secundum, lib. II Offic. cap. xxi:* « Avaritia est veluti quaedam honorum ariditas officiorum. » *Tertium, serm. in Domin. VIII post Pentecost., docet avarum esse similem insanienti, eumque semper aurum cogitare, omnique in aurum convertere, ac gratius aurum intueri quam solem. Unde concludit:* « Caveamus exemplum divitis istius, qui dum praesentes divitias non vidit, et de futuris sollicitudinem gerit, divitis pariter abreptus et vili, protrahitur ad tribunal horribilium, in quo accusatrix quidem ejus assistit ipsa illa, quae et totius ejus vite comes exstitit, avaritia; defensor vero et intercessor nusquam ullus apparuit. » *Quartum, serm. 13:* « Qui pecuniam appetit, fidem perdit: qui aurum redigit, gratiam prodigit. Avaritia enim caecitas est, errorem religionis inducit. Caeca, inquam, est avaritia, sed diversis fraudum oculata ingenii: non videt quae divinitatis sunt, sed cogitat quae cupiditatis sunt. » *Quintum, in Psalm. xxxviii:* « Fides militat Deo, avaritia tentatori » (diabolo). *Sextum, lib. I Offic. cap. xlix:* « Saepè quod avarus summa congeserit sollicitudine, praecipiti effusione dilapidat heres luxuriosus, et diu quæsitæ turpis helleo, praesentium cæcus, futuri improvidus, quadam absorbet voragine. »

Ut cæteros præteream, S. Isidorus Pelusiota, S. Chrysostomi discipulus, monachorum Pelusiaci montis in Aegypto abbas, doctrina et sanctitate illustris, sub Theodosio juniore, anno Domini 440, *epistola 233*, egregie docet quantum vulnus capiti totique homini infligat avaritia, dum eum tantum non mutiat, et truncat oculis, auribus, pedibus, etc. Primo enim graphice eam comparat hydre, quæ ventrem habet inexplabilem, et Briareo centum manibus armato, quæ omnia sorbet: « Deinde femine, ac Scyllæ, quæ forma præditæ, ignemque spirant, ac sexcentas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuo sibilantes, ac mortiferum venenum evomentes; sexcentis item manibus abundantes, quarum opera alios laerant, alios sagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet. Ac denique sexcenta ora. Neque enim minatur duntaxat, aut calumnias struit; verum etiam adulatur, ac servilem in modum alloquitur, et pejerat, turpisque quæsitus

causa innumeras occasiones excogitat. » Mox ejus oculos depingit: « Oculos habet, non ut naturæ consentaneum est cernentes, aut quemquam verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem; verum asperum quiddam, aut in acre, atque crudele et inhumanum, igneumque obtinentes. » Paulo post aures et pedes ita describit: « Aures usque adeo septas et obturatas habet, ut nec supplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat. Tantum vero abest ut pennas habeat (quæ saturitatem designant), ut ne pedes quidem ipsi viri ulcus cordatus tribuere queat. Neque enim ingredi, atque ab eo qui captus est, secedere potest; verum manus in omnes immittens, ferro quævis atque plumbo gravior insidet, ut omnia accipiat et omnes expilat, nunquam autem expleatur; verum eorum quæ accipit multitudinem, fomitis et incitamenti materiam habeat, verumque acceptura finem accipiendarum initium efficiat. » Unde concludit: « Equis igitur acerrimo hujusmodi et inexplabili furore, atque innumera peccata et maledicta, et dedecora, et intemperantias ac peccantibus nobis conflante captatur? Equis animum inducat, tum in hac vita misere vivere, ut dies noctesque velut flagris quibusdam laeretur, nec requiem ullam aut somnum sentiat; et in futura suppliciorum atque cruciatuum initium accipere. Quid autem initium dico? Ille enim eos quos ceperit, tyranno quovis acerbis torquet et excruciat, ino gravioem eis poenam inferi quam illiunt, qui ad metalla damnati sunt; nam illis, confecto opere, somno ac quiete frui licet; his autem ea somni quoque portum velut aggesta terra obstruens, noctu quoque sæva illa et inhumana edicta proponit. Est ergo bellua terra, ignem spirans, oculis auribusque capta, exsecranda, Deo invisa, implacabilis et crudelis. »

ET NOVISSIMUM EORUM IN GLADIO INTERFICIANT. — « Novissimum, » id est ultimum, aut abjectissimum et vilissimum, *q. d.* mnes Israelitas usque ad ultimum et vilissimum gladio occidam. Loquitur enim de infamia multitudinis quæ in Samaria, vel, ut alii volunt, in Jerusalem offensa, et paulo post expugnanda, erat trucidanda. Est hyperbole: omnes, id est plerisque omnes; non nullos enim evasisse, et cladi fuisse superstitibus constat; sed si respectu censorum fuerit perpendi.

2. SI DESCENDERINT USQUE AD INFERNUM, INDE MANUS MEA EDUCET EOS. — Pro descendunt hebraice est יִרְדוּ *yachteru*, quod Septuaginta passive vertunt: Si deficiantur in infernum; Pagninus et Vatablus active: Si foderint in inferno, *q. d.* Si Israelite scrobem aut fossam foderint in inferno, ut in ea se abscondant a conspectu meo, inde extraham eos ad supplicium. Similiter: « Si ascenderit usque in caelum, inde detraham eos. » Est hyperbole: per fossam enim inferni accipit fossam profundissimam, adeo ut videatur usque ad infernum descendere; per caelum intelligit

montes altissimos, qui suo vertice oculum tangere videntur. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus, Lyranus et Arias. Aut certe proprie accipit caelum et infernum, *q. d.* Si fieri posset ut in infernum descenderent, aut in caelum ascenderent, inde tandem per Assyrios detraham eos. Ita Vatablus. Simili modo S. Job immensitatem et omnipotentiam Dei, quam nemo evadere potest, describit *cap. xi, 8:* « Excelsior, ait, caelo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognoscet? Longior terra mensura ejus, et latior mari. » Et Psaltes, *Psal. cxxxviii, 8:* « Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades; si sumpero pennas meas diluceo, et habitavero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me. » Ita manu sua claudit homines et creaturas omnes, qui tribus digitis appendit molem terræ, et montes palmo ponderat.

3. ET SI ABSCONDITI FUERINT IN VERTICE CARMELI. — Duo erant Carmeli montes, unus in Judea, ubi versati sunt Nabal et David, *1 Reg. xxv, 2;* alter in Israel, imminens mari Mediterraneo, ubi versatus est, et latuit fugiens a facie Jezabel Elias, Eliseus et filii Prophetarum. De eo videtur hic agi, quia fit hic mentio maris, et quia in Israel et contra Israel valetur Amos.

ET SI CELAVENT (id est celare conati fuerint; revera enim nemo celari potest) SE AB OCVLIS MEIS IN PROFUNDO MARIS) in insulis maris Mediterraneo, ubi MANDABO SERPENTI, — id est hominibus feris et serpentinis, ut eos trucidet, inquit Chaldaeus et Arias. Sic Attala Hunnorum rege vastante Italiam, direptisque Aquileia, Ticino et Mediolano, cum infestus pergeret Romam, quam utique cepisset, nisi occurreret S. Leo eum avertisset, multi ex Italia, ut Hunnorum manus evaderent, profugerunt ad mare, puta ad insulas et æstuarium barbaris inaccessa, ibique urbem adventantium, puta Venetorum, considerunt anno Domini 452, qui fuit Leonis Pontificis primi 13, Valentiniani Imperatoris 28, Marciani 3. Atque hæc est nobilis Venetiarum urbis et reipublicæ origo. Ita Baronius, anno Christi 452.

Secundo, simplicius S. Hieronymus, Theodoretus, Albertus et alii proprie accipiunt hic profundum maris pro ipso fundo maris, ut vertit Vatablus. Quamobrem Pagninus transfert: *in pavimento maris;* hoc enim proprie hebraice significat *pavimento maris;* scilicet pavementum, fundum, solum; deducitur enim per metathesin a radice רָקַק *raka*, id est firmavit, extendit, solidavit. Unde *rakia* vocatur firmamentum. Quocirca Septuaginta vertunt: Si mersi fuerint ex oculis meis in fundamenta maris, *q. d.* Eliamsi se mergant in fundum maris, ut ibi ab oculis et ira mea se abscondant, ibi tamen videbo eos. Est hyperbole.

IBI MANDABO SERPENTI. — Septuaginta *draconis*, hoc est pisci alioqui ingenti et horrido, *v. g.* ceto, ut mordeat et devoret eum: « mandabo, » id est

dabo illi hunc instinctum, et hanc phantasiam mordendi et devorandi; bruta enim hunc phantasiam instinctum sequuntur quasi legem naturæ sibi a Deo inditam. Sic ceto dedit instinctum ut absorberet Jonam, *cap. ii, 1,* ad quem hic alludi censet S. Hieronymus. Simili modo Deus dicitur mandare pesti, fami, gladio, cum ea exarit et immittit provinciis vel urbibus.

Tropologie S. Gregorius, in *Psal. vii Pœnitent.*: « Quid est, ait, celari in profundo maris, nisi in altitudine delitescere desperationis? Celat vero se qui non confitetur peccata sua; non confitetur autem qui desperat de misericordia Dei: vel certe ille se ab oculis Dei celat, qui a mandatis ejus avertitur. Oculi enim Domini spiritus Dei, qui legem, id est mandata, dedit. Qui ergo se ab oculis Dei in profundo desperationis cela-verint, potestatem accipit diaboli ut eos mordeat, et ut in ventrem eos sua malitia inducat. Ipse est enim serpens cui dictum est: Terram comedes omnibus diebus vite tue. »

4. ET SI ABIBRINT IN CAPTIVITATEM CORAM INIMICIS SUCIS, IBI MANDABO GLADIO, ET OCCIDET EOS, — *q. d.* Quod si non fuerint occisi in Samaria, faciam ut occidantur in Assyria a suis hostibus, puta ab Assyriis. Sic Romani captivos aliarum gentium, quos Romam ducebant in triumphum, post triumphum jugulabant. *Secundo, Arias et a Castro gladium* per catachresin accipiunt pro misera et ærumnosa vita et servitute, quam acturi erant Israelitæ in Assyria: servitus enim in iure æquiparatur morti, vocaturque « mors civilis: » nam Israelitæ in Assyria occisos non legimus. Verum nulla a Prophetis predicta sunt, quæ expleta non dubitamus, etsi in historicis id scriptum non legamus. Prior ergo sensus uti litteralior, ita genuinior et communior est, puta S. Hieronymi, Remigii, Alberti, Lyrani et Vatabli.

ET PONAM OCVLOS MEOS SUPER EOS IN MALUM, ET NON IN BONUM, — *q. d.* Ubique eis malefaciam, ubique affligam et puniam, donec perdam eos. Ita Vatablus. Nota: Negatio illa, « non in bonum, » magna auxesim continet, *q. d.* Nil boni, sed omne malum eis afferam et infligam.

3. ET DOMINUS DEUS EXERCITUM, QUI TANGIT TERRAM, ET TABESCIT. — Arias, et *steriles*, sive fit sterilis; Tigurina, et *liquefit;* Pagninus, et *defluit;* Septuaginta, et *commovet eam;* quia, ut ait S. Hieronymus, concutit fundamenta terræ. Hebraeus תַּבְּוֹת *tanog* proprie significat *resolvit, liquecere,* uti cera ad ignem, nix ad solem in aquam resolvitur et liquefit, *q. d.* Ne vasas Dei minas putetis, scitote eum tam esse terribilem, quam omnipotentem; ipse enim solo tactu virtutis suæ, in solo nutu facere potest, facile interum ut terra tabescat et consumatur, uti dum dedit legem in Sina, mons Sina fumo et igne tabescere videbatur, *Exod. xix et xx,* juxta illud: « Qui tangit montes et fumigant; » aut facit ut terra in aquam mergatur, vel vertatur et diluatur, uti fecit

in diluvio tempore Noë, et in mari Rubro, dum per illud siccato alveo traduxit Hebræos, insequentem vero Pharaonem et Egyptios redeuntibus aquis involvit et obruit. Sic sæpe insulas et continentem mari mergit, et in mare convertit. Simili modo, esto non eodem, Samariam per Assyrios vastabit, consumet, et quasi tabescere faciet. Hoc est quod dicitur *Psalm. xvii, 8*: « Commota est, et contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis; » et vers. 16: « Et apparuerunt fontes aquarum et revelata sunt fundamenta orbis terrarum ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus ire tue; » et *Isaie lxiv, 1*: « Utinam dirumperes celos, et descenderes! a facie tua montes adherent. Sicut extasio ignis tabescerent, aquæ arderent igni. »

ET ASCENDET SICUT RIVES. — Hunc versum iterat et repetit ex cap. viii, 22, ubi eum explicuit.

6. QUI ERIGIT IN CŒLO ASCENSIONEM SUAM. — Hebraice מַלְאֲכֵי מַלְאָכִים *malakot*, id est *ascensiones* (ita Syrus) *sus*; Vatablus, *gradus suos, q. d. Qui fecit cœlum quod multis spheris constat, quæ certum ordinem habent inter se, ac velut gradus, per quos ascenditur gradatim usque ad cœlum summum et empyreum. Probat omni potentiam et sapientiam Dei ex robis creatis, ac præsertim ex cœlis. Unde Pagninus: Qui edificat in cœlo sphaeras ejus, et elementa tria ejus super terram fundavit*; Arabicus Alexandrinus: *Qui edificavit cœlum et superiora, qui firmavit pactum suum super terram. Secundo, ascensio, vel ascensionem, vocatur altissimum Dei palatium in cœlo, ad quod multis ascensionibus scandendum est. Unde Chaldeus vertit: Qui collocavit in cœlo maiestatem gloriæ suæ. Ita Theodoretus, Lyranus, Arias, Mariana et alii. Hinc et Arabicus Antiochenus vertit: Qui edificat cœlum quasi tabernaculum, et preparatio ejus in terra dirigitur. Est metonymia: ponitur enim ascensio pro sui termino, puta cœlo, in quod ascenditur. Sic sæpe actio capitur pro loco, in quo actio exerceatur, ut oratio pro oratorio, in quo oratur; cenatio pro cenaculo, in quo cenatur; deambulatio pro ambulaculo, in quo ambulatur. Sic congregatio, quies, Ecclesia, mansio, habitatio locum significant illis actionibus destinatum. Ita Sanchez.*

Mystice, R. Baecados apud Galatinum, lib. vii, cap. xv: « Via, ait, aquile in cœlis, est rex Messias, qui post passionem suam ascendet in cœlum, sicut dicitur est *Amos cap. ix*: « Qui edificat in cœlo ascensionem suam. » Unde et Tertullianus, lib. iv *Contra Marc.*, cap. xxxiv, sic legit et explicat: « Ad quam (resurrectionis promissionem) ascensum suum Christus edificat in cœlum, secundum *Amos*: utique suis: ubi est et locus æternus, de quo *Isaías*: Quis annuntiabit vobis locum æternum, nisi scilicet Christus incedens in justitia? » *Isaie xxxviii.*

Tropologicæ S. Hieronymus, Remigius et Hugo

per ascensiones accipiunt viros sanctos, quorum conversatio in cœlis est, quique eo ascensionem in corde suo disponunt, ut ait *Psalmes Psal. lxxxiii, vers. 6*, euntque de virtute in virtutem, donec videant Deum deorum in Sion. « Deus, ait S. Hieronymus, quotidie credentes de terra ad cœlum levat, ut in illis consendant: Ascendit Dominus in cœlum cum Enoch: ascendit cum Elia: ascendit cum Moyse, cujus sepultura locus, quia in cœlum ascenderat, in terra non potuit inveniri; ascendit cum Paulo in tertium cœlum. »

ET FASCICULUM (SYRUS vertit, *promissionem*: Arabicus Alexandrinus, *pactum*; Arabicus Antiochenus, *preparationem*) SUEM SUPER TERRAM FUNDAVIT. — *Primo*, Lyranus, Clarus et Vatablus: « Fasciculum, » inquit, vocat colligationem trium elementorum, puta, ignis, aeris et aquæ, quæ in terra quasi basi et centro fundata sunt. Unde Pagninus vertit: *Et elementa tria ejus super terram fundavit*. Hæc enim opponit ascensionibus, id est sphaeris celestibus, q. d. Sicut Deus edificavit magnas multasque, et tot stellis illustres sphaeras in cœlo; ita pariter in terra fundavit tria rerum omnium sublanarium elementa, ex quibus cœtra omnia fabricavit, eaque apta serie, ordine et nexu compaginavit, et quasi in unum fasciculum colligavit. Hic sensus videtur genuinus: celebrat enim Dei magnificentiam ex fabrica cœli et terre. Unde et sequitur: « Qui vocat aquas maris, et effundit eas (vel per exundationem ex hoc suo alveo, vel per pluviam ex nubium fasciculo) super faciem terræ. » Ipse enim a ligat aquas in nubibus suis, » quasi in fasciculo, « ut non erumpant pariter deorsum, » *Job cap. xxxv, 8. Secundo*, Sanchez per fasciculum intelligit scabellum; in scabello enim est colligatio, vel lignorum et assarum, vel tomentorum et pannorum, puta cum scabellum est pulvinar, quod pedibus principum substerni solet instar scabelli, q. d. Dei sedes et thronus est cœlum, scabellum vero est terra, et omnia quæ super eam sunt.

Tertio, alii per fasciculum intelligunt legem multiplicem, quæ Deus homines quasi colligat et coeret; ac, si eam violent, in ergastulo alligat et constringit.

Verum primus sensus est genuinus. Hebraicum enim מַלְאֲכֵי proprie significat aggregationem, turbam, turmam, congregationem, colligationem, factam, conglobationem, globum, ut patet *II Reg. ii, 25*; quod ultimum hæc loco optime congruit. Mundum enim sublanarium vocat conglobationem, vel globum elementarem, sicut a mathematicis idem vocatur globus vel sphaera terrestris. Hic ergo globus vocatur fasciculus, *Primo*, ob rerum aggregationem: quia sicut fasciculus ex multis lignis, floribus, vel herbis componitur; ita et globus hic terrestris ex multis elementis, mixtis et compositis conficitur. In eo enim sunt variae species herbarum, arborum, plantarum, animalium, avium, piscium, lapidum, gem-

marum, etc.: mixtorum enim innumere sunt species. Simili modo de damnatis ait *Isaías cap. xxiv, 22*: « Congregabuntur in congregatione unius fascis (instar fascis) in lacum. » *Secundo*, globus hic vocatur fasciculus, ob rerum tam variarum, tam dispariarum, tam inæqualium, tam contrariarum et inter se pugnantium conjunctionem, et amicam consociationem. Deus enim sphaeram hæc ex tam variis et contrariis apte colligavit, sicut fascis ex lignis tortuosis, rubis et spinis a perito hajulo apte colligatur. *Tertio*, fasciculus significat unam esse mundi inferioris congregationem et rempublicam, in qua res diversissime et plurimæ quasi in fasciculo alligatæ et congregatæ sunt a Deo. Unde rursus fasciculus significat Dei providentiam et curam, quæ mundum hunc quasi suum fasciculum in hæc pñione et colligatione tinet et conservat, ne elementum unum destruat contrarium, ne lepi devorent omnes oves, ne ignis omnia comburat, etc. *Quarto*, vocatur diminutive fasciculus, non fascis: quia in manibus Dei, qui, ut ait *Isaías*, tribus digitis appendit molem terræ, est instar exigui fasciculi. *Quinto*, quia ob sui elegantiam, in oculis et naribus Dei est quasi fasciculus aromatum vel florum. Unde fasciculus subinde idem est quod olfactoriolum. Ita *Cicero, III Tuscul.* « Fasciculum, ait, ad nares admovetis, incandes odores, et seris redimiri jubebis et rosa. » Et sponsa, *Cant. i*: « Fasciculus myrrinæ dilectus meus mihi. » *Sexto*, fasciculus significat singularium rerum et specierum inter se aptum ordinem et collocaationem, ut quasi in fascio unaqueque suo loco apposite et congrue ordinata et collocata esse videatur; in hoc enim ordine elucet mira Dei ordinantis sapientia et providentia. Narrat *Gellius lib. V, cap. vi*, Protogoræ ex bajulo per fasciculum factum esse philosophum. Cum enim ipse in agro caudices ligni plurimos valde concinne colligasset in unum fasciculum, eumque humeris portaret, occurrit ei Democritus philosophus: « Videt eum cum illo genere oneris tam impedito, ac tam incohibili facile atque expedite incedentem. Et prope accedit, et juncturam posituramque ligati scite periteque factam considerat; petitque ut paulum acquiescat. Quod ubi Protogoras, uti erat petitum fecit; atque iidem Democritus acerrum illum et quasi orbem caudicum brevi vinculo compressum ratione quadam quasi geometrica librari continerique animadvertisit, interrogavit quis id lignum ita composuisset. Et cum ille a se compositum dixisset, desideravit ut solveret, ac de novo in modum eundem collocaret. At postquam ille solvit, ac similiter composuit, tum Democritus animi aciem solertissime hominis non docti admiratus: Mi adolescens, inquit, cum ingenium bene faciendi habes, sunt majora melioraque quæ facere mecum possis. Abduxitque eum statim, secumque habuit, et sumptum ministravit, et philosophus docuit, et esse eum fecit, quantos postea

fuit. » Si in Protogore fasciculo coordinationem lignorum, concinnitatem et ingenium mirabatur Democritus, quis non miretur in hoc Dei fasciculo et globo sublanari adeo concinnam et sapientem tot generum, tot specierum, tot individuum diversissimorum, imo inter se pugnantium dispositionem, connexionem et ordinem? Quis non exclamet cum Sapiente, cap. xi, 21, et cum Apostolo, *Rom. xi*: « O altitudo divitiarum sapientie et scientiæ Dei! » quam apposite « omnia in mensura, numero et pondere disposuisti! » imo in uno quasi fasciculo colligasti!

Mystice, fasciculus hic est Ecclesia consueque fidelium Israelitarum, quos Deus fasciculo legis, æque ac providentiæ suæ foriter colligat, in terra Chanaan collocavit et formavit, uti pepigit et promisit. Unde Chaldeus vertit: *Et Ecclesiam suam in terra decoravit*. Ita Rufinus, Hugo et Dionysius.

Anagogicæ, fasciculus hic est sanctorum et electorum, vinculo charitatis in terra, et vinculo prædestinationis in mente Dei colligatus, de quo in Evangelio: « Ne timeas, grex parvule, quia complacuit Patri meo habitare in te, » inquit S. Hieronymus, qui et de eo ita loqui pergit: « Fasciculus nri Domini religione constructus est; unde et ipsa religio a reliquando, et in fascem homini vinciendo nomen accepit. » Septuaginta vertunt: *Repressionem suam fundat super terram, ut omnes illas repressiones, quas (de Christo et Christianis) SS. Prophete suo ore cecinerunt, fundantur in terra, etc., ut quotidie peccata mortuis, et vitiorum funibus alligati (instar Lazari a Christo suscitati) de seipso seclerum suorum jubeantur cæcis: quotidie sanguinis opera constringantur, etc.* Sic *I Reg. xxv, 29*, Abigail ait David: « Fuit anima domini mei custodienda quasi in fasciculo vitium; porro inimicorum tuorum anima rotabitur in impetu et circulo fundæ, » q. d. Diutissime et securissime vives: hostes vero tui ruant in infernum, nam res recondia in ligamine, quo ligatur vitæ, seu vivi, ad hoc recondit, ut servetur inter vivos; quod vero ponitur in funda, ad hoc ponitur, ut funda illud ejaculetur, ait ibidem Cajetanus. Anagogicæ id ipsum de electis et reprobis exponunt ibidem Eucherius et Angolomus. Fasciculus, inquit, vitium est numerus prædestinationum, idque prime, quia, ita ait Eucherius, fasciculus astringitur et conservatur, pari modo electi afflictionibus constringuntur, ut Deo fidem servent: reprobi vero, qui laxius vivunt, quasi lapides funda a Deo abieciuntur. *Secundo*, quia, ut ait idem Eucherius, sicut fasciculus vinculo colligatur, ita sanctorum cœtus eadem fide et spe, eodemque charitatis nexu constringitur, et uno eodemque Dei presidio undique vallatur. *Tertio*, quia, sicut fasciculus florum in manu ad oblationem gestatur, ita electos omnes Deus in manu sua tenet, et virtutum odore qui ex illis continetur effluit, mire delectatur. *Quarto*, quia sicut

fasciculum non nisi ex certis iisque selectis floribus conficitur; ita electorum numerus ex certis, iisque selectis, ac charitate omnique virtute praestantibus constituitur.

QUI VOCAT AQVAS HARI8. — Tigurina, qui vocat ad se aquas maris, scilicet resolvendo aquas per calorem solis in vaporem, eumque ad se sursum elevando in mediam aeris regionem: ubi facit eum concreescere in nubem, et nubem vi solis resolvit in pluviam, quam effundit super terram. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Lyranus et Vatablus. Solus Arias hæc accipit de exundatione maris, qua vicinam terram obruit. Symbolice Chaldaeus per aquas accipit turmas Assyriorum, quasi Deus hic Israeli minetur eorum adventum.

7. NUMQUID NON ET FILII ETHIOPIUM VOS ESTIS MIHI, FILII ISRAEL? — Primo, Chaldaeus vertit: Numquid non ut filii dilecti reputati estis vos coram me? Videntur enim Ethiopios Iudeis ob coloris differentiam et singularitatem, quasi quid rarum et mirabile fuisse in pretio et in deliciis, uti etiam nunc principes in suis aulae alunt Ethiopem, vel Pygmaeum ad delicias, et ad ostentationem. Unde et Num. xi, 1, uxor Moysi Ethiopissa, a Chaldaeo vocatur uxor pulchra: nisi dicas esse antiphrasin, pulchra, id est atra et deformis. Et vice versa, Ethiops, id est minime Ethiops et niger, sed candidus et speciosus. Unde sic ex Hebraeo veritas: Numquid sicut filii Ethiopum vos mihi estis, o filii Israel? q. d. Minime: nam Ethiopses sunt atrii, deformes, invidi; vos vero mihi estis candidi, formosi, gratiosi et dilecti. Porro hanc dilectionem, æque ac versum sic explicat Arias, q. d. Ethiopses sunt symbolura servitutis: ab olim enim a Noe servituti sunt additi, cum dixit Genes. ix, 23: « Maledictus puer Chanaan, servus servorum inter fratres suis: » a Cham enim ortus est Chanaan, et frater eius Chus, qui fuit pater Ethiopum, qui inde hebraice vocantur Chusim, Genes. x, 6. Vos ergo, o Israelite, fuistis quasi Ethiopses, cum ab Egyptiis alisque gentibus dura servitute premeremini, sed ego vos diligens ea vos liberavi mihi que ascivi. Equam ergo est ut me redamitis, mihi que quasi liberatori et Domino vestro servatis.

Secundo et aptius, Syrus et Arabicus hæc assertive accipiunt, quasi dicant: Vos, o Israelite, similes estis Ethiopibus, quia sicut Ethiopis ex Ægypto traduxi in Ethiopiam (hæc enim sita est ultra Ægyptum, illicque adiacens et quasi subiecta est): ita et vos ex Ægypto traduxi in Chanaan. Unde expandis mox subdit: « Numquid non Israel ascendere feci de terra Ægypti? » Huic etiam consonat quod præcessit: « Et fasciculum suum super terram fundavit, » q. d. Deus Israellem quasi suum fasciculum et pæculum ex Ægypto traduxit in Chanaan, ibique eum stabilivit et fundavit. Item illud vers. 3: « Et defluet sicut fluvius Ægypti. » Persistit enim in comparatione

Nili et Ægypti, q. d. Nolite gloriari quod patrem habeatis Abraham, quia proximiorum parentes habeatis Ægyptios. Ibi enim nati sunt Moses ejusque coævi patres vestri, quos ex Ægypto traduxi in Chanaan, perinde ac Ethiopis ex eadem traduxi in Ethiopiam: vos ergo estis congeneres, et quasi fratres Ethiopum, tum origine et genere, tum moribus. Estis enim atrii, deformes, indurati, et immutabiles in sceleribus vestris, ut non tam Abraham, quam Ethiopum fratres et filii esse videamini, ideoque vos a me abiciam tradamque Assyriis. Simili modo ait Jeremias cap. xii, 23: « Si mutare potest Ethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. » El Ezech. xvi, 3: « Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa. » Unde S. Hieronymus: In omnibus, ait, Scripturis Ethiopis dicuntur qui penitus in vitia demersi sunt. » Ita S. Chrysostomus, homil. 41 in Math., Lyranus, Pagninus, Vatablus et Ribera. Huc spectant vulgata adagia: « Ethiopem lavas, » id est tentas rem frustraneam et impossibilem; Ethiops enim quantavis lotione, quantavis lixivio non albescit. « Ethiopem ex vultu judico. » Ethiops enim nigrore vultus, intortis capillis, labris tum mentibus, dentium candore præ se fert patriam suam; nam vestem mutare potest Ethiops, faciem non potest. Hinc epigramma Luciani:

Abhis Ethiopem frustra, quin desinis artem?
Haud unquam elices nos sit ut atra dies.

Monebat Pythagoras ne gustarems de his quibus nigra est cauda, quo vetabat cum iis versari qui nigri essent morum improbitate. Thren. cap. iv, 7: « Candidiores Nazarei ejus nive, nitidiores lacte, » nimirum cum pure vivebant, cum casto Deum colebant; at cum impure et incestè, et denigratae super carbones facies eorum. » Porro licet quævis improbitas vocetur nigredo, tamen proprie ita vocatur detractio, qua quis alienam famam, et suam conscientiam denigrat: quocirca niger vocatur invidus, detractor, calumniator. Ita in titulo Psalm. vii, Saul Davidis insectator vocatur Chus, id est Ethiops. Et Horatius, satyra iv, lib. I:

Absentem qui rodit amicum, etc.
Hic niger est; hunc in Romane, caveto.

Hinc vulgare proverbium: « Albus, an ater sis nescio. » Et:

Dat veniam corvis, vexat censura cole abas.

Candor enim candidi animi, nigror maligni est symbolum. Addit S. Hieronymus, Remigius, Rupertus et a Castro, Deum hic significare suam potestatem et ultionem in gentibus transferendam et evertendis, q. d. Vos, o Israelite, non superiores, ut iactatis, sed pares per omnia estis aliis gentibus. Nam æque ac Ethiopis, Palestini et Syri a me creati, pari jure mihi subditi estis. Ur

pari providentia, qua illas gentes in suis provinciis collocavi, collocavi et vos in Chanaan: atque pari justitia, qua illas ex iisdem ob scelera expulsi et contrivi, etiam vos e Samaria expellam et conteram. Unde subdit: « Ecce oculi Dei super regnum peccatis, et conteram illud a facie terræ. » Porro quomodo et quando Ethiops a Deo expulsi aut contriti sint, non liquet. Aliqui referunt hoc ad bellum quod Moses nomine Pharaonis gessit contra Ethiopis, quo eos subegit, uti narrat Josephus lib. II Antiq. cap. v. Verum historia hæc dubia est, que solo nititur Josepho; atque idem addit, illo bello Mosen non contrivisse Ethiopis, sed ad pacem coegisse, ac ducta regis Ethiopum filia in uxorem, amicum, imo generum ex ea recessisse.

Alii probabilius id referunt ad Asa regem Juda qui millionem Ethiopum cum suo duce Zara cecidit, II Paralip. xiv, 9 et 13. Verum hi cæsi sunt extra Ethiopiam, nec Asa Ethiopis coegit mutare sedes, aut ex Ethiopia in aliam regionem tradidit. Hæc ergo historie nota erant tempore Amos: unde ipse de his quasi tunc publicis loquitur; forte etiam conscriptæ fuerunt in chronicis illius ævi, quæ jam non exstant. Nam multi libri sacri, æque ac profani per tot annorum centurias, loque urbium et bibliothecarum exustiones aut vastationes, perierunt.

ET PALESTINOS DE CAPPADOCIA. (Cappadoces, hebraice כַּפְּתוֹרִים caphthorim, occuparunt Palestinam, exclusi ab ea Hevæis primis incolis, uti narratur Deuter. cap. ii, 19, et Jerem. XLVII, 7. Vide ea que utrobique dixi.) ET SYROS DE CYRENE, — q. d. Cyrenenses venientes ex Kir, urbe et regione Assyriæ (uti dixi cap. i, 3; male ergo Theodoretus censet Kir esse Haran, sive Charras urbem Parthorum, in quam ex Ur, urbe Chaldeorum, Deus traduxit Abraham cum Thare, Genes. xi, 27), transtuli in Syriam Damasci, que prius ab Aram filio Sem, vocabatur Aram, a novis vero hisce incolis venientibus ex Kir, dicta est Kiria, indeque, ut nonnulli putant, euphonia causa Syria, sicut postea vice versa, cum Teglatphalasar expugnavit Damascum, ex ea rursum transtulit Syros in Mediam et Assyriam, puta in Kir, ex qua olim venerant. Sensus est, q. d. Ne blandiamini vobis, o Israelite, de mea in vos cura et providentia, qua vos olim eduxi de Ægypto et collocavi in Chanaan. Nam pari modo Cappadoces collocavi in Palestina, Kirenses in Syria; et tamen illos ob sua scelera Palestina per vos expulsi, hos Syria per Teglatphalasar expellam. Scitote ergo me idem vobis facturum, ni scelera vestra castigetis, vitamque et mores emendetis. Nominat Palestinos et Syros, quia his contemnitis tam situ quam moribus erant Israelite; unde tacite eos taxat: Syri enim male audiebant olim ob morum mollitiem. Unde proverbium: « Cum non sis Syrus, ne syrisa, » id est ne sumas personam parum decoram, aut, cum sis ingenuus, ne mori-

bus agas servum et barbarum. Est acutus jocus esse amphibolus verbi צַרְפָּתִי, quod significat syrisare et fistula canere. Et Cicero, lib. II ad Quint. fratrem: « Nos, ait, ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. Habemus nam philosophiam non ab Hymetto, sed ab area (aliqui legunt hara) Syra, » id est a rusticana simplicitate.

8. VERUMTAMEN CONTERENS NON CONTERAM. — q. d. V Plane et omnino non conteram Israellem; sed reliquias ex eo servabo et salvabo.

9. Sicut concutitur triticum in cribro. — Roma V enim et alibi in Italia cribrant frumentum, cribroque pro vanno utuntur. Idem videntur fecisse Israelite, uti hic indicat Amos, q. d. Sicut cum frumenta ventilantur in vanna, ut vertit Tigurina, vel cribrantur in cribro, paleæ vel avollant, vel per foramina cribri decidunt in pavimentum, lapilli vero et grana remanent in cribro; ita etiam et prohi ex Israel servabuntur, ceteri impii peribunt. Unde Theodoretus: « Nec vero secus, ait, quam agricola a quisquilis et purgamentis frumentum secernit, ego etiam salute dignos servabo, reliquos necandos tradam. » Metaphora cribri, ait S. Hieronymus, significatur ipsa terra Israel, cujus margines Deus magnitudine sua utraque manu tenens, quasi cribrum huc illicque concutit, ut paleæ ac sordibus peccatorum concussis, id est labere et calamitate exagitatis, et in terram cadentibus, ac gladio morientibus, pumurum conculcat, quod in horrea condatur. Quocirca cum subdit Amos:

ET NON CADET LAPILLUS SUPER TERRAM. — Per lapillum intelligit gravium, ut vertunt alii: quia granum est durum instar scrupuli et lapilli. Est catachresis; unde hebreum צַרְרִי tseror significat fasciculum et sacculum, ac melonymice res que in fasciculum colligi, aut in sacculum colligari solent, qualia sunt grana; item lapilli pretiosi aut pulchri, margarite, nunci aurei, argentei, etc. Radix enim צַרִי tsarav significat stringere, aretare, per areta. Unde tseror est res areta, stricata, pressa, que in sacco vel loculo stringi, demanari et areta solet, qualis est triticum. Unde Septuaginta vertunt σπυρρα, id est convolutio, globus, coagmentum, compactile, puta gravium majusculum conglobatum et compactum, ut vertit interpretes Complutensis.

Alii tamen lapillum hic proprie capiunt, idque varie. Primo, Rupertus censet hic agi de cribro, non frumentario, sed murario, quo lapides et pulveris secerantur: hoc refellit Ribera. Secundo, Palacios lapillis censet significari improbos, qui per cribri foramina nequeant evadere manus et vindictam Dei, et ideo manu ejusdem sint et cribro ejiciendi, id est ab hostibus occidendi, vel captivandi; ac consequenter per triticum significari probos. Sed hoc recte refellit Delrio adagio 981. Nam triticum per foramina cribri descendere et secerni non solet, nisi per triticum

no grana, sed farinam accipias; hæc enim a suis folliculis et glumis cribro transmissa secerunt. Tertio, Rufinus censet purgantes triticum illi jungeri lapillos in cribro: « Ad hoc, inquit, ut vim concussui addant marginibus illi, et nihil de quisquillis remanere patiantur. » Symbolice vero, « nomine lapillorum eorum indicat firmitatem, qui malis haud facile corumpantur exemplis, ut illis temporibus Prophetas et alios justos fuisse legimus, qui cum reliquo vulgus, ut ligna ac stipules deperirent, illi velut solidi, perque hoc pretiosi lapides, permenebant, super quos merito Ecclesia fundaretur. » Ita et Sanchez. Quarto, Ribera putat Prophetam de more hie duas metaphoras jungere, scilicet unam tritici, alteram lapillorum, atque a cribri et frumenti similitudine transire ad rem significatam, puta ad domum Israel, de qua immediate ante dixit: « Concutiam in omnibus gentibus domum Israel, » ideoque nominare lapillos; lapides enim apti, imo necessarii sunt ad domum Israel reedificandam. Verum primus sensus quem dedi ut simplicior, ita germanior est, eumque exigit versio Septuaginta. Alter Joannes Alba *Electorum* cap. Lxi: Lapilli, inquit, sive lapides parvi sunt infimæ sortis homines; pauperes, pieceni, totumque ignobile vulgus, q. d. universus populus docetur captivus; ac proinde non in terra sua, sed in captivitate morietur. Sola enim inter homines loco infelicitatis haberi, quod quis extra patriam moriatur, præsertim in captivitate. Explicat enim id quod præcessit: « Concutiam in omnibus gentibus domum Israel. » Verum hæc phrasia nusquam eo sensu sumitur, præsertim quia Amos non ait, super terram suam, vel super terram Israel, sed absolute « super terram, » quod tam de terra Assyriæ, quam Israelis accipi potest. Constat autem Israel in terra Assyriæ cecidisse et mortuum esse.

11. IN DIE ILLA (Chaldaeus, in tempore illo) suscitabo (Septuaginta, resuscitabo; S. Jacobus, Act. xv, reedificabo; Syrus, erigam, scilicet firmiter et stabiliter) TABERNACULUM DAVID, QUOD CECIDIT. — Alii qui hanc suscitationem factam esse censent ab Ezechiam, qui post abductas ab Assyriis decem tribus anno sexto regni sui, earum reliquias profugas excepit, et in veri Dei cultu veraque Ecclesia confirmavit, IV Reg. xviii et xix. Alii, ut Rufinus et Chrysostomus, homil. 33 in Acta, eam factam censent esse ab Esdra et Zorobabel, qui, Cyro annuente, Judæos et Babylone reduxerunt in Jerusalem, ibique eorum rempublicam et Ecclesiam restituerunt. Verum hi a vero sensu aberrant, nam exilis fuit utraque hæc suscitatio; ea autem que hic promittitur, ampla fuit et augusta. Ait enim: « Reedificabo illud sicut in diebus antiquis, ut possideant reliquias Idumæe et omnes nationes. » Quando, quæso, Ezechias aut Zorobabel possedit omnes nationes? Rursum, quando factum est istud: « Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt? » Adde Zoro-

habelem tantum reduxisse duas tribus, æque ac Ezechias duabus fere tantum imperavit: hic autem promittitur Israelis, id est decem tribuum, instauratio. Respondeo ergo hanc promissionem ad Christum spectare, per eumque expletam esse. Id ita esse clare patet ex oratione S. Jacobi, qui, Act. xv, 16, in Concilio Hierosolymitano, hæc verba Amos de Christo et gentium ad Christum conversione interpretatur. S. Jacobum sequuntur omnes Interpretes orthodoxi. Quocirca idipsum sub anathemate definitur Vigilus Papa. Cum enim hæc Amos verba Theodorus Mopsuestenus sic explicaret: « Hoc loco, inquit, reditum et Babylone prædicit, quando Zorobabel ex stirpe David regem habuerunt; Jacobus vero in Actis Apostolorum hunc locum ad Christum transtulit, in quo res est ad exilium verum perducta; » hanc ejus explicationem sub anathemate damnavit Vigilus Papa in Concilio Romano, quod habetur in Bibliotheca Vaticana, et ex ea transcriptis P. Turrianus super lib. II *Constit. Apost.* cap. v, eo quod locum, qui primario et in sensu litterali sui historico in Actis exponitur de Christo, asserat intelligendum esse in primo et litterali sensu de Zorobabele; in secundo, et per translationem de Christo, ubi, ut alia omittam, manifeste Theodorus errat, cum Zorobabel fecit regem, qui tantum dux fuit populi et Babylone redeuntis. Pari modo idem Theodorus censet oracula omnia, quæ ad litteram de Christo edita sunt, historice ad bavidem, Ezechiam, Zorobabelem et Judæos spectare; sed ex accommodatione, et ex rei eventu ab Apostolis et Evangelistis duntaxat adaptari Christo. Hoc est quod sub anathemate damnat Vigilus, et ante eum damnat Synodus generalis V, quæ fuit Constantinopolitana II, ut patet ex ejus *actione V*, et ex Leontio, qui vixit tempore Justiniani Imperatoris, et Theodori errores recenset. Vide dicta in *Proemio*, notat. 5. Propheta ergo hic de more, post expositam Deo ultionem, et dissolutionem Israelis, ejus restorationem et consolationem per Christum afferendam subjungit (1).

Tal ærauculum ergo Davidis proprie et formaliter non significat Ecclesiam (nec enim David fuit Ecclesie sacerdos, aut pontifex, sed regnum Davidis, puta domum ejus regiam, palatium et

Tabernaculum David est regnum Christi, nota Ezech. xlii.

(1) Accedit Prophetam nostrum nullam helleorum in hoc novo regno Davidico mentionem facere, ejusque restorationem jungere reditum ex captivitate, ut alii Prophetæ, qui vaticinia de solvenda captivitate cum his de Messia venturo componunt. Interim tamen magis indefinite loquitur, et ejus vaticinium ex collatione aliorum vaticiniorum Messianorum explicandum et illustrandum est. Cf. *Ies. ix*, 1-7; *xi*, 1-6; *Jerem. xxiii*, 5, 4; *xxx*, 9; *Ezech. xxxv*, 23, 24; *xxxviii*, 23; *Mich. vi*, 2, etc. Ceterum notatu dignissimum est, Amosum dicere, Tabernaculum Davidis fore collapsum, id est, familiam ejus fore humiliatam et septro principis privatam, quod ab antate Prophetæ longe temporis intervallo disabat. (Ackermann.)

thronum regium. Orientales enim olim in tabernaculis ex ramis, corio aut tabulis constructis debebat: hinc quævis domus aut palatium vocatur *tabernaculum*, præsertim quia hebreum *מִשְׁכָּן* *suca*, ad verbum idem est quod operitorium, velamentum, tegumentum, tectum, a radice *שָׁכַן* *sucah*, id est velavit, operuit, texit; quod tam domi et palatio quam tabernaculo congruit. Tabernaculum vero proprie hebraice dicitur *מִשְׁכָּן אֱהִי*, id est tentorium extensum et expansum, a radice *אָהַל*, id est extendit, expandit. Vocat id tabernaculum potius quam palatium, tum quia David in assiduis bellis exercitus communiter in tabernaculis castrensibus debebat; tum ut significet regnum hoc Davidis mobile fuisse et temporaneum: Christi vero regnum ei successurum fore immobile et æternum. Hoc enim promisit angelus B. Virgini, dicens, *Luce* cap. 1, 32: « Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis; » tum quia alludit ad tabernaculum Moysi in deserto, quod præerat, et quasi dirigebat omnia castra Hebræorum, quæ circa ipsum disposita erant: unde erit typus Ecclesie peregrinantis et militantis, q. d. Sicut olim tabernaculum, et cum illo Moyses et Hebræi per desertum peregrinanti sunt, perexeruntque in terram promissam; ita Ecclesia Christi per desertum hujus vite peregrinatur tendente in eorum. Est ergo ipsa tabernaculum Davidis, id est Christi et Christianorum, *Hebr. xiii*, 14.

Quocirca materialiter et reipsa regnum hoc Christi est Ecclesia; quia regnum hoc Christi spirituale est et ecclesiasticum, quo nimirum Christus creditibus per fidem et gratiam dominatur. Itaque cum dicit: « Suscitabo tabernaculum David, » reipsa dicit, suscitabo Ecclesiam, sive eorum populi fidelis, cui olim dominatus est David. Porro regnum hoc Davidis, æque ac Ecclesia fidelium, per varias rupturas cecidit, scilicet primo, cum Jeroboam decem tribus a regno Davidis et ab Ecclesia cultuque Dei ad se et ad vitulos aureos tradidit. Secundo, cum israelite a Syris, Philistinis, Ægyptiis aliisque gentibus multoties fuerunt attriti. Tertio, cum decem tribus in Assyriam, due in Babylonem fuerunt abducte. Quarto, cum Antiochus Epiphanes ejusque posteris, tempore Machabæorum postea Davidis affligerunt. Quinto, cum Herodes, sub quo natus est Christus stirpem Davidis regiam quasi exstinxit, totumque regnum ad se, puta ad alienigenam, transtulit. « In die ergo illa, » id est in tempore illo quo per tot ruinas, ac tandem per tyrannidem Herodis, regnum Davidis plane cadet et corruet, Deus, qui in rebus deploratis succurrere solet, mittet Messiam sive Christum, qui in tabernaculum hoc, quasi in propriam domum et in regnum avium Davidis patris sui, jure hereditario succedet, illudque restituet, imo augustius reddet, non dominio et dominatione temporali, sed spirituali, quæ sublimior et diviniore est. Christus enim tam

Judæos quam Israelitas in suum regnum suarumque Ecclesiam ascivit et cooptavit, ac vice incredulorum, qui in illud asserbi noluerunt, suscitavit et adoptavit omnes gentes ex toto mundo, itaque fecit ut hoc regnum amplissimum tota orbem complecteretur, ut a Christo omnes vocentur christiani, et proficiantur se Christi subditos et discipulos. Gentes ergo loco Judæorum hæc Davidis tabernaculo, quasi vivi lapides, inaedificatae sunt, et, ut ait Apostolus *Rom. xi*, 17, hæc hanc Davidis Deique oleam insertæ sunt. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus, Valabius, Arias, Ribera, a Castro et alii passim.

Allegorice, tabernaculum David est corpus Christi a Judæis mobile per varias rupturas, est vulnera ei inflicta, quod Deus tertio die morte ad vitam gloriosum suscitavit, de quo Christus ait: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud, » *Joan. ii*, 19. Christus enim vocatur David, quia Davidis filius et heres. Ita Theodoretus et Cyrillus, lib. IV in *Joannem*, cap. xxxv. Imo Rabini apud Galatinum, lib. VIII, cap. xxii, ubi R. Nahaman hunc locum sic legit: « Suscitabo easdem Davidi deperit, id est corpus Christi crucifixum resuscitabo, ex coque probat Messiam moriturum, ideoque eum ab Hebræis vocari *Barnaphili*, id est filium caducum, asseverat. Hinc consequenter S. Chrysostomus, hom. 16 in *Joannem*, per tabernaculum David accipit naturam humanam peccato Adæ collapsam, quam Christus assumens reparavit et restauravit.

Ex dictis patet perperam Judæos hoc loco et similibus abuti, ut probent Messiam necdum venisse, sed venturum, ut temporale Davidis regnum restituat, ac Judæos in illud quasi primores regni ascieat. Nam, ut alia taceam, primo Amos hic proprie non agit de Judæis, sed de Israelitis, id est decem tribubus (has enim vers. 8, 9 et 14, vocavit domum Jacob et domum Israel), eisque post cladem restitutionem promittit, ut regno Davidis, a quo per schisma excederunt, rursum inserantur et uniantur. Frustra ergo hæc sibi attribunt Judæi moderni. Cumque constat Ecclesiam nunquam ex captivitate Assyriaca redisse, aut rediturum, æque ac Judæi et captivitate Titii et Romanorum per 1600 annos nunquam redierunt, nec redibunt; sequitur hæc de mystico Israelis reditu, puta de gentium in Christum credentium, qui sunt Israelite secundum spiritum, non secundum carnem, ut ait Apostolus *Rom. ix*, 8, conversione et salute intelligenda esse, uti fusiis probavi *Daniel*, cap. ii, 44, et *Daniel*, ix, 24. Idem rursus patet ex eo quod Deus similem restorationem promittat Sodomitis, Assyriis, Ægyptiis, Ammon et Moab, qualem promittit hic: et alibi Israelitis: atqui illa non aut temporalis, sed spiritalis per Christum; ergo talis quoque fuit Israelitarum. Major liquet *Ezech. xvi*, 55: « Et soror, ait, tua Sodoma, et filie ejus revertentur ad antiquitatem suam » id est ad antiquam suam.

sedem, opes et gloriam. Constat autem Sodomam et vicinas urbes celesti incendio cum omnibus suis incolis conflagrasset. Ergo hæc Sodomæ restitutio mystice accipienda est, non ad litteram ut sonat. Item de Samaria promittit ibidem Ezechiel; constat autem Samaritas ad litteram ex Assyriaca captivitate non rediisse: ergo Samariæ hæc restitutio spiritualis per Christum, non litteralis et temporalis accipienda est. Idem Assyriis et Ægyptiis, æque ac Israelitis promittit Isaias cap. XIX, 24: « In die illa erit Israel tertius Ægyptio et Assyrio: benedictio in medio terræ. » Hoc ad litteram ut sonat falsum est, nec admittent, aut patientur Judæi sibi associari, et æquari Ægyptios et Assyrios. Ergo mystice id accipi debet. Idem Moabitibus promittit Jeremias cap. XLVIII, 47: « Et convertam captivitatem Moab in novissimis diebus, ait Dominus. » Et Ammonitis, cap. XLIX, 6: « Et post hæc reverti faciam captivos filiorum Ammon, ait Dominus. » Ad litteram autem nec Moabite, nec Ammonite et Babylone redierunt. Ergo reditus hic mysticus est, puta conversio ad Deum per Christum. Ergo pariter talis reditus et restauratio Israelis intelligenda est. Simile est templum quod promittit Ezechiel cap. XL et seq., scilicet magis mysticum quam literale. Unde cap. XLVI, 1, 8, 9, vidit ex eo egredi aquas, et sensim in fluvium ingentem crescere, cujus rivulo sanabantur et dulcorabantur aque maris Mortui, quod in Scriptura vocatur salissimum: quæ omnia mystice accipienda esse manifestum est. Discite hinc canonem moreque Prophetarum, nimirum solent ipsi post tristia læta subjungere, post desolationem consolationem, post excidia et ruinas gentium, earundem restitutionem per Christum. Ipse enim est Messias, puta salus, consolatio, gaudium et desiderium cunctarum gentium, Aggei cap. II, 8.

Secundo assero hoc Christi regnum non tantum esse spirituale, sed et temporale. Christus enim per imperatores, reges, et principes christianos dominatur, et imperat etiam civiliter toti orbi christiano. Denique in die judicii ipse hoc regnum suum tam spirituale quam corporale perficiet facietque gloriosum, ut toti celo et terræ cum suis fidelibus dominetur in æternum, tumque plenissime hæc et similes prophetiæ implebuntur.

ET REEDIFICAO APERTURAS MURORUM EJUS. — Hebraice גדרותי גאדתי, id est septiam, ut vertit Pagninus; instaurabo, ut Vatablus; saepe circumdabo, ut Tigurina, q. d. Sarcinam hiatus et aperturas murorum Davidis et Israelis; nimirum Deus instauravit ruinas Israelis: easque sarcevit multitudine gentium credentium Christo, quæ in locum Judæorum et Samaritarum incredulorum successerunt; sicut demonibus labentibus et celo surrogavit homines, iisque instauravit ruinas cælestis Jerusalem. De fide enim, vocatione et electione gentium hunc locum explicat S. Jacob, Actor, xv,

vers. 16. Canset Ribera hanc prophetiam impletam esse post excidium templi et urbis Hierosolymæ factum a Tito: tunc enim Judæis in sua cæcitate persistentibus, et per totum orbem dispersis, eorum loco gentes in Ecclesiam esse ascitas. Verum S. Jacobus, Actor, xv, suo tempore, id est mox a passione Christi, cum Paulus et Barnabas primi evangelizantes gentibus multos ex iis converterunt, impletam, id est impleri ceptam, asserit. Adde non agi hic de Juda et Hierosolyma, templaque et urbis excidio et ruina per Titum, præsertim quia Christus templum hoc, jam tum Judæicum, sibi quæ e diametro oppositum et resistens, non restituit, sed vetus Davidis regnum et Ecclesiam legitimam. Fateor tamen post excidium Hierosolymæ plenius hanc prophetiam impletam esse: tunc enim S. Joannes, qui unas ex Apostolis superstes vivebat, ac viri Apostolice relicti Judæis, utpote jam eversis et dispersis, converterunt se ad prædicandum gentibus.

SICUT IN DIEBUS ANTIQUIS, — sicut in diebus Davidis et Salomonis. Davidem enim nominavit paulo ante: et tunc maxime floruit, imo cepit gloria regni Israelis. Ita Remigius. Sic antiqua sæcula vocabantur aurea, in quibus cum virtute florebat respublica, de quibus Virgilius, VI Æneid.:

Hic genus antiquum, Tencri pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis.

12. UT POSSIDEANT RELIQUIAS IDUMÆÆ, — q. d. Ut, sicut David subjugavit Idumæos cæterasque vicinas gentes, II Reg. VIII, 14; Psalm. LIX, 40 et 41, ubi dicitur: « In Idumæam extendam calcamentum meum, » id est possessionem capiam Idumææ; hæc enim olim capiebatur immissione calcamenti in rem possidendam: ita Christus per Apostolos virosque Apostolicos, Episcopos et presbyteros subiecit sibi sæque fidei, et subjugatas possideat easdem gentes, imo totum mundum. Nominat Idumæos, quia sicut Esau interneimo odio persecutus est Jacobum fratrem suum, ita et posteri ejus Idumæi persecuti sunt posteros ejus, puta Jacobæos et Israelitas, eorumque fuerunt hostes jurati et infensissimi, q. d. Idumæi sub Christo et per Christum, ponent hæc avita odia, et cum Israelitis conspirabunt in unum Christi jugum et regnum. Rursum nominat et reliquias Idumææ, » tum quia litteraliter David per Job, cæsis plerisque Idumæis, eorum tantum reliquias servavit et subjugavit, ut patet III Reg. XI, 14; ac rursum paulo ante tempora Amos, cum Idumæa Judæis rebellaret, sibi quæ propriam regem constitueret, Amasias rex Juda eandem rursum subegerat, itaque ceciderat, ut ejus tantum reliquie remanerent, IV Reg. XIV, 7; tum quia parabolice scit reliquias Israelis, sive et reliquias Idumææ aliarumque gentium, puta eas quæ crederentur predicationi Apostolorum, servavit Christum, cæteris manentibus incredulis, et ob infidelitatem pereuntibus: paucos enim ad Christum converti-

terunt Apostoli, si comparentur cum illis qui non fuerunt conversi, et persisterunt in infidelitate. Ita S. Hieronymus et alii. Nota: Septuaginta quos sequitur S. Jacobus Actor, xv, hunc locum non verbo tenuis, sed paraphrasticè vertunt hoc modo: Ut quærant me reliqui hominum. Per Idumæos enim Propheta synecdochice quaslibet gentes et homines, præsertim a Christo alienissimas intelligit. Unde se explicans addit: Et omnes gentes; hæc enim in regnum Christi ascite sunt, cum illud requisierunt: nemo enim, nisi volens et postulans, in regnum Christi cooptatur. Quare quærens regnum Christi, idem est quod illud possidere et ab eo possideri. Unde ex Hebræo verti potest: Ut possideant, scilicet regnum hoc Davidis, id est Christi, reliquias Idumææ et omnes gentes. Qui enim possiderit a Christo, vicissim possidet Christum ejusque regnum. Addunt aliqui hebræum אדום Edom significare Idumæam; Septuaginta vero aliis punctis legitur אדם Adam, id est homo, ideoque vertere: Ut quærant me reliqui hominum. Verum Septuaginta utpote quos sequuntur S. Jacobus et S. Lucas, veram et genuinam hic secuti sunt tam lectionem, quam scriptionem. Ea autem habet Edom, id est Idumæa; non Adam, id est homo, præsertim quia exprimitur littera וau, quæ est in voce Edom, non vero in voce Adam. Propheta enim ut conclonando pronuntiavit, ita conclonem et prophetiam suam exarando, scripsit Edom, non Adam. Aliter Ribera: Judæa, inquit, id est laudans et confitens olim Deum, post occisum a se Christum, facta est Idumæa, id est terrena et eruenta (Edom enim hebraice significat terreneum ac rufum, rubrum, eruentum) sanguine Christi quem occidit; et hanc (Judæam) per cæteros hominum significaverunt Septuaginta. Sed hoc ut obscuretur, ita et alienius arctiusque videtur, uti fatetur ipse Ribera in Abitiam, nom. 6. Idumæa ergo hic proprie capitur, ac præ cæteris nominatur, quia uti natura loci (utpote sita in rupe et monte) ac gentis robore erat munitissima; sic ad suscipiendum Christum, erat difficillima, cujus rei typo David invansurus eam, Psalm. LIX, 41, ait: « Quis deducet me in civitatem munitam? Quis deducet me usque in Idumæam? » Et respondet: « Nonne tu, Deus? » q. d. Non meis, sed Dei viribus id fiet. Id verius fuit in Idumæorum conversione ad Christum. Unde Amos pariter hic subdit: « Dicit Dominus faciens hæc; » Syrus, omnia hæc.

EO QUOD INVOCATUM SIT NOMEN MEUM SUPER EOS, — q. d. Eo quod vocemini populus Dei, cæteris et Vælestis Christi, puta christiani; ac vicissim Christus vocatur vester Deus, Dominus et Pater, quæ ingens est gloria, æque ac tutela et presidium in omni re, ut merito de hoc nomine tam nobili vobis gratulari, Deo gratias agere, et apud gentes gloriarì possitis. Habetis enim nomen Dei, taurum res propria illius, et cujus ipse proprie est

dominus, quæque est ejus peculium ipsique tota dicata.

Alii active exponunt, q. d. Eo quod invocetis, id est publice colatis, celebretis, et prædicetis nomen Domini. Hic sensus sequitur ex priori: ideo enim vocatur Ecclesia Dei, quia Deum colunt et celebrant. Proprio tamen hæc phrasim priorem sensum significat, ut patet Isaiæ IV, 1: « Apprehendent septem mulieres nomen tuum dicentes: Tantummodo invocetur nomen tuum super nos, » q. d. Non aliud a te petimus, quam ut tu sis et voceris noster maritus, nosque simus et vocemur tuæ uxores, de cætero non ipse nos alemus et vestiemus. Et Genes. XLVIII, 16, ait Jacob de nepotibus suis Ephraim et Manasse: « Invocetur super eos nomen meum, » id est vocetur filii mei, et constituentur duas tribus in Israel, uti constituentur cæteri filii mei, sicut de facto Ephraim et Manasse suam quisque tribum constituit, eamque ex nomine suo vocavit et denominavit, ut patet ex vers. 3, ibid.

13. ET COMPREHENDET ARATOR MESSOREM. — q. d. Tanta erit fertilitas frugum, ut duret messis usque ad tempus arandi, et vindemia usque ad seementem sive tempus seminandi, illudque occupet: non sufficies frugibus demetendis, sed novæ sementis tempus urgebit te manum aratro admovere, et copia urvarum ac vini adiget te urvis colligendis et prælo exprimensis vacare, etiam tunc cum premet te tempus serendi. Audi Rufinum, qui hic finit suum commentarum in minore Prophetas: « Frugum quoque vos faciam ubertate gaudere, et uti toto anno colligenda suppedient, et ad vindemiam tempus messis nimium optima procedat, vindemiam sementis excipiat; secundum illud Psalm. LXIV, 12: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. » Coronam vocat continuationem illam fructuum toto anno, quæ annum undique quasi cingit et coronat, quæque homines continuo occupat ad eos colligendos et fruendos. Nota hæc typice et figurate dici; nam ad litteram vult dicere tantam fore copiam horum spiritualium tempore Evangelii, ut ea capere et explicare non possimus; tantam fore animarum conversionem, ut nullam permittant agricolis, id est Apostolis et presbyteris quietis tempus, sed ipsi agrum hunc Domini, puta Ecclesiam, assidue excolere debeant, nunc arando, nunc mendo, nunc vindemiano spiritualiter et mystice, puta nunc docendo et monendo, nunc baptizando, nunc reconciliando, nunc perfectiori statui consecrando, etc. Ita S. Hieronymus, Rupertus, Hugo, Lyranus, Vatablus, Ribera et alii. Audi S. Hieronymum: « Sic, ait, sibi invicem cuncta succedunt, ut nulla dies sit absque frumento, vino et gaudio. In illo tempore plenis torcularibus vasa calcabitur, et de Christi ac martyrum sanguine rubentia musta fundentur, et hujuscemodi calcator erit seminarium sermonis Dei, ut sanguis eorum magis clamet in mundo, quam clamavit san-

gnis. Abel iusti. Quicumque autem merito virtutum suarum ad montana conscenderit, melle succabit, imo stillabit dulcedinem sermonis Dei, de quo scriptum est: Gustate et videte quam suavis est Dominus. Et: Quam dulcia eloquia tua gutturi meo super mel et favum ori meo! Et qui infra montem, imo secundi a montibus fuerint (quos sponsus transiit, *Cantic. II*, et appellat colles) consedi erunt, et imitabuntur paradysum Dei, ut omnia in illis poma pendeant doctrinarum. »

Idipsum clare cernere fuit, et etiamnum est in Apostolis et viris Apostolicis, ut S. Paulo, S. Vincentio Fererio, S. Antonio de Padua, S. Xaverio et aliis, qui serendo verbum Dei cum sanctitate, miraculis et efficacia concionandi ita commoveverunt populos fideles et infideles, ut cum tempus adesset messis, id est eos inserendi Ecclesie, puta baptizandi, confirmandi, absolvendi, etc., alie gentes urbesque vicine inardientes de hisce viris divinis, eorumque virtute et fructu, certatim eos ambirent, cogentque ut pari modo apud se sererent verbum salutis, illicoque ad se transirent. Perperam ergo Iudei hæc ad litteram, ut sonant, expectant sub suo Messia. Perperam quoque Theodoretus hæc plane ad litteram impleta censet in reditu et captivitate Babylonica, cum potius contrarium Iudeis tunc acciderit, puta sterilitas frumenti et vini, ut patet *Aggæi I*, 6. Adde de Israelitis hic agi, non de Iudeis, ut ostendi initio capituli. Denique Iudeis non convenit illud vers. 13: « El plantabo eos super humum suam, et non evellam eos ultra de terra sua. » Nam Iudei per Titum e Judæa evulsi sunt, manebantque usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel cap. IX, vers. ultimo.

STILLABUNT MONTES DULCEDINEM (succum dulcem, puta mustum: hoc enim significat hebræum *שפף* osis); ET OMNES COLLES CULTI ERUNT. — Septuaginta, *consiti erunt*, scilicet, vineis et oleis: nam « Bacchus amat colles. » Hebræice est *תתרונון* *תתרונון*, *liquescunt*, id est præ copia diffundent oleo et vino, aut lacte et melle, ex abundantia apum et pecorum, ut videantur, ait Rufinus, effluere vina de rupibus, mella de montibus. Montes sunt Apostoli et viri Apostolici, qui stillarunt mustum dulcissimum Evangelicæ doctrine, gratiæ, charitatis, Iustitiæ omniumque donorum Spiritus Sancti: colles sunt concionatores, qui idem mustum, aut lac, id est suavitatem doctrine, effuderunt. Aut montes sunt Ecclesiæ magnæ et generales; colles, parvæ et particulares. Aut montes sunt homines gradu aut virtute eminentes; colles sunt parvi et plebei, *g. d.* Omnes tam parvi, quam magni, affluent doctrina et gratia Evangelica. Albidit aut montes vineis et olivis luxuriantes olim in Judæa, æque ac ad hortos quibus gaudebant et abundabant Syri. Syria, inquit Plinius lib. XX, cap. III, « in hortis operatissima; inde quoque Græcis proverbium: Mulla Syrorum sicut. »

14. ET CONVERTAM CAPTIVITATEM, — *g. d.* cam populum meum Israel, id est fidelem dentem Christo, ex captivitate Salmanasar, id diaboli et peccati, ut ædificent civitates, id est Ecclesias, in quibus plantent vineas et hortos, id est cætus fidelium, ac corda piorum virtutibus et gratis consita, quæ dabunt fructum et vinum operum suavissimorum et sanctissimorum. Hæc enim mystice debere accipi, non ad litteram, patet ex eo quod Israel, id est decem tribus et captivitate Assyria nunquam redierint, nec rediturae sint. Est ergo continua metaphora, petita ab his qui et captivitate redeunt in patriam. Ii enim solent ædificare urbes, plantare vineas et hortos.

15. ET PLANTABO EOS SUPER HUMUM, — puta in Ecclesia, quæ fundata est super petram, et cui portæ inferi non prævalerunt, *Matth. XVI*, 18. Plenus id fiet in Ecclesia triumphante in cælo. Ita S. Hieronymus, Albertus, Ribera, a Castro, et alii. Et hoc fiet, quia Dominus Deus tuus, qui est omnipotens, id « dicit » et promittit, « cuius promissio lex naturæ est, » ait S. Hieronymus, « puta firma et inviolabilis est, uti est lex naturæ. »

Tropologica, anima fidelis et sancta est tabernaculum Davidis, id est domus et templum Christi, juxta illud *II Cor. VI*, 16: « Vos estis templum Dei vivi, » in quo pavimentum est humilitas, penuriam timor judiciorum Dei, tectum charitas, caminus oratio, parietes quatuor virtutes cardinales, fortitudo, iustitia, temperantia et prudentia. Si tectum stillet, id est soluta vel laxata sit charitas; si caminus, id est oratio, corruerit; si pavimentum contrafactum sit, id est humilitas convulsa; si parietes, id est virtutes cardinales, rimas vel ruinas egerint, illico singula hæc sardienda et restauranda sunt, ne, sensim crescentibus rupturis et ruinis, tandem tota domus corruat, juxta illud *Eccle. X*, 18: « In pigris (ita tarda et pigra restaurazione unius tabule, unius tegule unius clavi) humiliabitur (corruet) configratio, et in infirmitate manuum perstillabit domus. »

Secundo, anima sancta est vinea Domini, ob multas analogias quas recensit *Ezechiel. III*, Ita S. Bernardus, serm. 63 in *Cantic.*: Viro, ait, sapientis, sua vita vinea est, sua mens, sua conscientia. Nil quippe incultum desertumve in se sapiens derelinquet: stultus non ita. Cuncta apud eum neglecta invenies, cuncta jacentia, cuncta inculca et sordida. » Et inferius: « Bona vinea justus, cui virtus vitis, cui actio palme, cui vinum testimonium conscientie, cui lingua torcular expressio nis. Vides apud sapientem vacare nihil: sermo, cogitatio, conversatio, et si quid aliud est ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei ædificatio est, et vinea Domini Sabaoth? »

Quod ergo facit vinitor in vinea, hoc faciat cultor animæ in anima. Vinitor vites plantat, ægerat, rigat, ligat, putat, sarrit, ablaqueat, defrondat, vindemiât, torculari premit ut vinum exprimat.

mat. Eadem mystice faciat, qui vineam animæ suæ vel aliene excolit, quales omnes fideles esse debent. Hinc Christus, *Matth. XX*, 1, singulis horis misit operarios in vineam suam. Et sponsa, *Cant. I*, 3, ait: « Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. » Essentia ergo animæ est quasi vinea plantata in terra hujus corporis, cuius potentia, puta intellectus, voluntas, memoria, etc., sunt quasi vites, quarum vinum sunt opera charitatis misericordiae: vites hæc alligande sunt palo crucis, cuius pedi foveam facimus, dum mortem instare cogitamus, et foveam sepulture meditatur. Servanda est hæc vinea ab apro exterminatore de sylva, *Psal. LXXXIX*, 14, id est de vitio obscenæ voluptatis, quod omnia bona exterminat: et a singulari fero, id est a vitio superbiæ, quod singularem hominem facit: et a vulpe astute adulationis, et a lupo voracitatis, et a cane detractionis. Rursus rogandus est Dominus, ut mittat pluviam doctrinæ suæ, et calorem gratiæ suæ, et stercora, id est memoriam mortis filii sui et SS. Martyrum, quibus hæc vinea ad fructum ferendum excitetur et impingatur. Flores et folia sunt sancta desideria, et pia colloquia, ac bene edificantes sermones, quibus anima quasi vinea revirescit, ac producit lacrymarum compunctionis, et suavem virtutis odorem emittit, juxta illud *Cantic. II*, 13: « Vineæ florentes dederunt odorem suum, » ac tandem edit et producit uvas maturissimas et dukesimas honorum operum et virtutum omnium. Porro notandum quod scribit S. Bernardus, serm. 60 in *Cantic.*: « Aiunt, inquit, florentibus vineis, omne reptile venenatum cedere loco, nec ullatino novorum ferre odorem florum. Quod volo attendant novitii nostri, et fiducialiter agant cogitantes qualem spiritum acceperint, cuius primitias demones non sustinent. Si sic novitius fervor, quid erit absoluta perfectio? » Et mox: « Cæterum si vineæ animæ flos, opus; odor,

opinio est; fructus quid? martyrium. Et vero fructus vitis, sanguis est martyrum. »

Tertio, anima est hortus, imo paradysus Domini, juxta illud *Cant. IV*, 12: « Hortus conclusus soror sponsa. Emissiones tuæ paradysus malorum puniceorum cum pomorum fructibus, Cypri cura nardo, etc. Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum tuum, et fluent aroma ta illius. » Et cap. V, 1: « Veniat dilectus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. » Et cap. VI, 1: « Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascat in hortis, et lilia colligat. » *Eccle. XXIV*, 42, ait Sapientia: « Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum. » *Nam. XXIV*, 5, Balaam videns agmina Israelis exclamavit: « Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, tentoria tua, Israel! Ut valles memorosæ, et a lupo fluvius irrigui, ut tabernacula que fixit Dominus, quasi cædri prope aquas. » Quod ergo facit hortulanus in horto ut cum excolat, hoc fidelis faciat in anima, ut in ea plantet nardum humilitatis, lilia castitatis, malogranata charitatis, heliotropium resignationis, quæ suam voluntatem cum divina conformet, cedrum spei et contemplationis, quercum constantiæ, hyacinthum celestium cogitationum et desideriorum, amaranthum erucis, thus orationis, myrrham mortificationis, rosas odoratas bonæ ædificationis et exempli, palmam contemptus mundi, humane laudis et vituperii, etc. Quoties ergo oleis vel exerceas ædum, præsertim hericorum, humilitatis, charitatis, mortificationis, resignationis, etc., loties illustrem nardum, speciosum malogranatum, insignem myrrham, præstant heliotropium, etc. offers Deo, eoque Dei hortum et paradysum quasi nova planta, quasi illustri flore et fructu exornas, ut ei cum sponsa fidenter dicas: « In partibus nostris omnia poma: nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi. » *Cantic. VII*, 13.

FINIS.